

บทที่ ๒

พุทธปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

ในการศึกษาพุทธปรัชญาการศึกษาของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต)^๑ ผู้วิจัยได้กำหนดรายละเอียดของการนำเสนอผลการศึกษาวិเคราะห์ ดังนี้

๒.๑ ประวัติพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

พระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ป.ธ.๙, พธ.บ., Ph.D. ราชบัณฑิต กิตติมศักดิ์ เจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาสวรวิหารรูปที่ ๑๔ ครองวัด ตั้งแต่วันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๔๘ ถึงปัจจุบัน ดำรงตำแหน่ง อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย / เจ้าคณะภาค ๒ / เจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร เขตธนบุรี/ คณะเลขานุการของคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช / คณะกรรมการมหาเถรสมาคม

ชาติภูมิ พระพรหมบัณฑิต นามเดิม ประยูร นามสกุล มีฤกษ์ เกิดเมื่อวันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๔๙๘ ตรงกับวันเสาร์ ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีมะแม ณ ตำบลโพธิ์พระยา อำเภอมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นบุตรนายเรือง นางทองสุข มีฤกษ์ พ.ศ. ๒๕๐๙ สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จากโรงเรียนวัดสามจันทน์ ตำบลดอนปรางค์ อำเภอสรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี บรรพชาอุปสมบท เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙ บรรพชาเป็นสามเณร เมื่อวันที่ ๑๙ มีนาคม ณ วัดสามจันทน์ อำเภอสรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี มีพระครูศรีศรัทธาจารย์ วัดดอนบุบผาราม เป็นพระอุปัชฌาย์ พ.ศ. ๒๕๑๙ อุปสมบทในพระบรมราชานุเคราะห์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน เมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม กรุงเทพมหานคร มีสมเด็จพระพุฒาจารย์ (พื้น ชุตินฺธรมหาเถร) วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร เป็นพระอุปัชฌาย์ มีสมเด็จพระมหาธีรจารย์ (นิยม ฐานิสฺสรมหาเถร) ขณะเป็นที่พระธรรมปิฎก วัดชนะสงคราม กรุงเทพมหานคร เป็นพระกรรมวาจาจารย์ สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์ (ช่วง วรปุณฺณมहाเถรขณะเป็นที่พระธรรมธีรราชมหามุนี วัดปากน้ำ กรุงเทพมหานคร เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ได้นามฉายาว่า ธมฺมจิตฺโต

การศึกษา

^๑ เรียบเรียงประวัติ บทความธรรม เทศนา โดย วัดประยุรวงศาวาส ได้รับเมื่อวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔ จาก <http://watprayoon.org/index.php?topgroupid=1&groupid=61>

พ.ศ. ๒๕๑๒ สอบได้นักธรรมชั้นเอก ที่วัดสุวรรณภูมิ อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี

พ.ศ. ๒๕๑๙ สอบได้ ป.ธ.๙ (ขณะเป็นสามเณร) สำนักเรียนวัดประยุรวงศาธรรมิกราช
กรุงเทพมหานคร

พ.ศ. ๒๕๒๐ สอบได้ประโยศครูพิเศษมัธยม (พ.ม.)

พ.ศ. ๒๕๒๑ สำเร็จปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ. เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) สาขา
ปรัชญา จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๒๓ สำเร็จปริญญาโท สาขาปรัชญา จากมหาวิทยาลัยเดลี (University of Delhi)

พ.ศ. ๒๕๒๕ สำเร็จเตรียมปริญญาเอก (M.Phil.) สาขาปรัชญา จากมหาวิทยาลัยเดลี

พ.ศ. ๒๕๒๗ สอบได้ประกาศนียบัตรภาษาฝรั่งเศส (Diploma in French) จาก
มหาวิทยาลัยเดลี

พ.ศ. ๒๕๒๙ สำเร็จปริญญาเอก (Ph.D.) สาขาปรัชญา จากมหาวิทยาลัยเดลี

สมณศักดิ์

พ.ศ. ๒๕๓๒ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่ พระเมธีธรรมาภรณ์

พ.ศ. ๒๕๓๙ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นราช ที่ พระราชวร
มนีตรูปภูกบัณฑิต มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี

พ.ศ. ๒๕๔๓ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ที่พระเทพ
โสภณ วิมลปริยัติกิจ ตรีปิฎกบัณฑิต มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี

พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นธรรมที่พระธรรม
โกศาจารย์ สุนทรญาณดิลก สาธกธรรมวิจิตร ตรีปิฎกบัณฑิต มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี

พ.ศ. ๒๕๕๕ ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯสถาปนาตั้งสมณศักดิ์ขึ้นเป็นพระราชา
คณะเจ้าคณะรองชั้นหิรัญบัฏ มีราชทินนามจารึกตามหิรัญบัฏ ที่ พระพรหมบัณฑิต สิริวิสุทธิธรรมประ
ยุต วิสุทธิศีลาจารนิวัตร ไพศาลวิเทศศาสนกิจดิลก ตรีปิฎกบัณฑิต มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี
สถิต ณ วัดประยุรวงศาธรรมิกราช วรวิหาร พระอารามหลวง กรุงเทพมหานคร

การปกครองคณะสงฆ์

พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาธรรมิกราช

พ.ศ. ๒๕๔๑ เป็นเจ้าคณะภาค ๒ ปกครองคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัด
อ่างทอง และจังหวัดสระบุรี

พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้รับการแต่งตั้งเป็นพระอุปัชฌาย์

พ.ศ. ๒๕๔๗ ได้รับการแต่งตั้งเป็นคณะเลขานุการคณะผู้ปฏิบัติหน้าที่สมเด็จพระสังฆราช

พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้รักษาการแทนเจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาธรรมิกราช เมื่อ
วันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์

พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้รับพระบัญชาแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาสวรวิหาร เมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม

ตำแหน่งและหน้าที่

พ.ศ. ๒๕๒๙ เป็นผู้อำนวยการกองวิชาการ
 พ.ศ. ๒๕๓๑ เป็นคณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
 พ.ศ. ๒๕๓๓ เป็นรองอธิการบดีฝ่ายวิจัยและวางแผน
 พ.ศ. ๒๕๓๕ เป็นรองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ
 พ.ศ. ๒๕๔๐ เป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 พ.ศ. ๒๕๔๖ ได้รับพระบรมราชโองการโปรดแต่งตั้งเป็นศาสตราจารย์ สาขาวิชาปรัชญามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 พ.ศ. ๒๕๕๑ เป็นประธานสมาคมมหาวิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ

การบริหารงานในฐานะอธิการบดี

ในขณะที่ดำรงตำแหน่งรองอธิการบดีและอธิการบดี ได้ดำเนินการให้มีพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งปัจจุบันมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มีหน่วยงานที่มีฐานะเป็นวิทยาเขต จำนวน ๑๐ แห่ง วิทยาลัยสงฆ์ ๕ แห่ง ห้องเรียน ๑๒ แห่ง หน่วยวิทยบริการ ๘ แห่ง สถาบันสมทบ ๔ แห่งในต่างประเทศ คือไต้หวัน เกาหลีใต้ ศรีลังกา และสิงคโปร์ เริ่มดำเนินการโครงการก่อสร้างสำนักงานใหญ่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ณ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๒ ถึง ปัจจุบัน โดยจัดหาที่ดินที่ได้จากการบริจาคและจัดซื้อเพิ่มเติม จำนวนทั้งสิ้น ๓๓๕ ไร่ และได้ดำเนินการจัดสร้างอาคารต่าง ๆ รวม ๑๑ หลัง รวมงบประมาณที่ดำเนินการไปแล้วทั้งสิ้น ๒,๕๐๐ ล้านบาท

งานเผยแผ่ ในปี ๒๕๒๙ ท่านได้รับอนุมัติจากมหาเถรสมาคมให้ไปเป็นพระธรรมทูตประจำวัดธัมมาราม ชิคาโก สหรัฐอเมริกา และกลับมารับตำแหน่งผู้อำนวยการกองวิชาการ และเป็นคณบดีบัณฑิตวิทยาลัยท่านแรก และได้รับแต่งตั้งเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จากสมเด็จพระสังฆราช เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๐ และในปีถัดมาก็ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเจ้าคณะภาค ๒ รับผิดชอบเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดอยุธยา จังหวัดสระบุรี จังหวัดอ่างทอง ท่านได้รับเชิญให้กล่าวบรรยายธรรมทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ และได้รับเชิญให้บรรยายธรรมเป็นประจำทุกปีทั่วประเทศและทั่วโลกตั้งแต่ ๒๐ ปีที่แล้วมา ซึ่งรวมทั้งการบรรยายธรรมเป็นชุดต่อเนื่องในสหรัฐอเมริกา

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๗ เป็นผู้แทนของประเทศไทยเสนอบทความทางวิชาการ ในที่ประชุมใหญ่ขององค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก ที่กรุงเทพมหานคร และในที่ประชุมสัมมนาผู้นำทางศาสนาที่จัดเนื่องในการประชุมใหญ่ขององค์การสหประชาชาติ ณ กรุงโคโร ประเทศอียิปต์ ในเดือนสิงหาคม

พ.ศ. ๒๕๔๓ ท่านได้รับเชิญไปบรรยายเรื่อง “พุทธทัศนะสลายความขัดแย้ง” ในการประชุมสุดยอดผู้นำทางศาสนาและจิตวิญญาณเพื่อสันติภาพโลก ณ องค์การสหประชาชาติ นิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา

สามเดือนต่อมาท่านได้บรรยายพิเศษเรื่อง “การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อสันติภาพของโลก” ในการประชุมสุดยอดผู้นำชาวพุทธเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งโลกครั้งที่สอง ณ พุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ในรอบ ๑๐ ปีที่ผ่านมาท่านได้รับอาราธนาไปบรรยายธรรม และแสดงปาฐกถาเป็นภาษาอังกฤษจำนวนหลายครั้งในที่ประชุมนานาชาติในหลายประเทศทั่วโลก ซึ่งรวมทั้งสำนักงานใหญ่องค์การสหประชาชาติ ด้วยการเป็นที่ยอมรับในงานบทความด้านวิชาการและการสละอุทิศตน เพื่อสังคมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ของท่าน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของประเทศไทยจึงพระราชทานตำแหน่งศาสตราจารย์สาขาปรัชญาแก่ท่าน ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ ท่านได้เป็นประธานคณะกรรมการจัดงานในการประชุมสุดยอดผู้นำชาวพุทธเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแห่งโลก ครั้งที่ ๒ จัดขึ้นตั้งแต่วันที่ ๙ - ๑๑ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๓

นอกจากนี้ ท่านยังเป็นประธานคณะกรรมการจัดประชุมสภาผู้นำศาสนาแห่งโลก ณ พุทธมณฑล และศูนย์การประชุมสหประชาชาติ ระหว่างวันที่ ๑๒ - ๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๕ สองปีต่อมา ท่านได้ทำหน้าที่เป็นประธานคณะกรรมการจัดงานการประชุมสภาผู้นำศาสนาแห่งโลก พร้อมกับการจัดการประชุมสุดยอดผู้นำเยาวชนเพื่อสันติภาพแห่งโลก ณ พุทธมณฑล ระหว่างวันที่ ๒๔-๒๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๔๗ และเป็นประธานคณะกรรมการจัดงาน การประชุมการทำงานร่วมกันชาวพุทธนานาชาติ ครั้งที่หนึ่ง หัวข้อ “เอกภาพและความร่วมมือของชาวพุทธ” ณ พุทธมณฑล และศูนย์การประชุมสหประชาชาติ กรุงเทพมหานคร ระหว่างวันที่ ๑๖-๒๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๗ และจากนั้นเป็นต้นมาก็เป็นแกนหลัก และประธานการจัดงานเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชา วันสำคัญสากลของโลกที่ประเทศไทย และเป็นประธานคณะกรรมการจัดงานประชุมนานาชาติ วันวิสาขบูชา วันสำคัญสากลของโลก ครั้งที่สอง และครั้งที่สาม อย่างต่อเนื่องในปี พ.ศ. ๒๕๔๘และ พ.ศ. ๒๕๔๙ ตามลำดับ

หลังจากการจัดประชุมวิสาขบูชาวันสำคัญสากลของโลกครั้งที่ ๒ พ.ศ.๒๕๔๘ ประมุขสงฆ์และผู้นำชาวพุทธทั่วโลกได้ลงนามในแถลงการณ์ร่วมรับรองให้พุทธมณฑลเป็นศูนย์กลางพระพุทธศาสนาของโลก ท่านเป็นประธานคณะกรรมการจัดงานการประชุมนานาชาติ ครั้งที่สี่ วันวิสาขบูชาวันสำคัญสากลของโลก ที่จัดขึ้นระหว่างวันที่ ๒๖ - ๒๙ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๐ ภายหลังการประชุมท่านได้รับเลือกเป็นนายกสมาคมมหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนานานาชาติ

ผลงานสำคัญ

พ.ศ.๒๕๔๙ ดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์พระบรมธาตุมหาเจดีย์ครั้งใหญ่ที่สุดและได้ค้นพบพระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธรูปบูชาและพระพิมพ์จำนวนมากบนองค์พระเจดีย์

พ.ศ. ๒๕๕๐ ดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์ปริตร์ปริยัติธรรมศาลาและเปิดเป็นพิพิธภัณฑ์ชื่อว่า “ประยูรรัตนาคาร” สำหรับแสดงสิ่งของที่ค้นพบบนองค์พระเจดีย์

พ.ศ. ๒๕๕๑ จัดงานสมโภช ๑๘๐ ปี วัดประยูรวงศาวาสและเป็นประธานชำระประวัติวัดในโอกาสนี้ ค้นพบเอกสารสำคัญจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติที่แสดงว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงพระราชอุทิศทำน้าหน้าวัดแก่วัดประยูรวงศาวาส ตั้งแต่ ร.ศ. ๑๒๐ ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๔๔

เกียรติคุณและรางวัลที่ได้รับ

พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้รับรางวัลคนดีศรีสังคม จากสภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย

พ.ศ. ๒๕๓๙ ได้รับรางวัลเสาเสมาธรรมจักร ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้รับรางวัลมหิตลวรานุสรณ์

พ.ศ. ๒๕๔๑ ได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญาการศึกษา จากมหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ

พ.ศ. ๒๕๔๔ ได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาปรัชญาและศาสนา จากมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์

พ.ศ. ๒๕๔๗ ได้รับปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาพระพุทธศาสนา จากมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ได้รับปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาการบริหารองค์การจากมหาวิทยาลัยศรีปทุม

พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้รับรางวัลกิตติคุณเสมาคุณูปการ จากกระทรวงศึกษาธิการ ได้รับเข็มกิตติคุณสถาบันพระปกเกล้า ได้รับพระราชทานรางวัลศาสตรเมธี สาขาศึกษาศาสตร์ ด้านการบริหาร การศึกษา จากมูลนิธิศาสตราจารย์ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้รับสมณศักดิ์ ที่อัครมหาสังฆมุนีโชติธัช จากคณะสงฆ์และรัฐบาล ประเทศสหภาพพม่า

พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้รับเกียรติบัตรศิษย์เก่าดีเด่นเกียรติคุณของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้บำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม ประเทศชาติ พระพุทธศาสนา

พ.ศ. ๒๕๕๑ สภาสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง ถวายปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ (ภาษาอังกฤษ)

พ.ศ. ๒๕๕๑ สภามหาวิทยาลัยวงษ์เขาวลิตรกุล ถวายปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์

พ.ศ.๒๕๕๒ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้ง "พระธรรมโกศาจารย์" อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นราชบัณฑิตกิตติมศักดิ์ ประเภทวิชาปรัชญา สาขาวิชาอักษวิทยา เมื่อวันที่ ๑๑ มีนาคม ๒๕๕๒

ผลงานทางวิชาการ

ผลงานทางวิชาการที่สำคัญ คือการเป็นประธานคณะกรรมการแปลและจัดพิมพ์ พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นภาษาไทย เมื่อพ.ศ. ๒๕๓๘ และมีผลงานทางวิชาการที่พิมพ์เผยแพร่อย่างต่อเนื่อง ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เช่น เปรียบเทียบแนวคิดพุทธทาสกับชาตรี ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทย คุณธรรมสำหรับนักบริหาร ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก Buddhist Morality ขอบฟ้าแห่งความรู้ A Buddhist Worldview (โลกทัศน์ของชาวพุทธ) การเผยแผ่เชิงรุก พระพุทธศาสนากับความสมานฉันท์แห่งชาติ ๖ ทรงครองแผ่นดินโดยทศพิธราชธรรม ดวงตาเห็นธรรม ท่านยังเป็นพระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิด้านวิชาการของประเทศไทยรูปหนึ่ง ได้นิพนธ์หนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและปรัชญากว่า ๖๐ เล่ม งานพิมพ์ต่าง ๆ ของท่านทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ รวมทั้งหนังสืออื่น ๆ

พ.ศ. ๒๕๒๖	(๑) หนังสือธรรมประยુรวง เปรียบเทียบแนวคิดพุทธทาสกับชาตรี
พ.ศ. ๒๕๓๐	(๒) หนังสือธรรมประยુรวง พระพุทธประวัติ
พ.ศ. ๒๕๓๑	(๓) หนังสือธรรมประยુรวง Sarte's Existentialism and Early Buddhism
พ.ศ. ๒๕๓๒	(๔) หนังสือธรรมประยુรวง A Buddhist Approach to Peace
(๕) หนังสือธรรมประยુรวง ไตรลักษณ์ในชีวิตประจำวัน
พ.ศ. ๒๕๓๓	(๖) หนังสือธรรมประยुรวง พุทธศาสนากับปรัชญา
(๗) หนังสือธรรมประยुรวง ระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ไทย
(๘) หนังสือธรรมประยुรวง ปรัชญากรีก
พ.ศ. ๒๕๓๔	(๙) หนังสือธรรมประยुรวง พัฒนาชีวิตด้วยแนวคิดเชิงคุณธรรม
(๑๐) หนังสือธรรมประยुรวง พรใดก็ไร้ค่าถ้าไม่ทำ
พ.ศ. ๒๕๓๕	(๑๑) หนังสือธรรมประยुรวง ด้วยความหวังและกำลังใจ
(๑๒) หนังสือธรรมประยुรวง กรรม การเวียนว่ายตายเกิด
(๑๓) หนังสือธรรมประยुรวง ธรรมานุสรณ์วีรชนประชาธิปไตย
พ.ศ. ๒๕๓๖	(๑๔) หนังสือธรรมประยुรวง คุณธรรมสำหรับนักบริหาร
(๑๕) หนังสือธรรมประยुรวง ทางแห่งความสำเร็จ
(๑๖) หนังสือธรรมประยुรวง ปรัชญาแก้แค้นและสร้างสุข
(๑๗) หนังสือธรรมประยुรวง ทำความดีมีความสุข
(๑๘) หนังสือธรรมประยुรวง ธรรมเพื่อชีวิตใหม่

- (๑๙) หนังสือธรรมประยฺวรง มอญสังคมไทย
- พ.ศ. ๒๕๓๗ (๒๐) หนังสือธรรมประยฺวรง ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก
- (๒๑) หนังสือธรรมประยฺวรง ความรักในหน้าที่
- (๒๒) หนังสือธรรมประยฺวรง อภิธรรมาวตาร (ประธานคณะผู้ปริวรรต)
- (๒๓) หนังสือธรรมประยฺวรง อยู่อย่างไรให้เป็นสุข
- (๒๔) หนังสือธรรมประยฺวรง Buddhist Morality
- พ.ศ. ๒๕๓๘ (๒๕) หนังสือธรรมประยฺวรง สุขภาพใจ
- (๒๖) หนังสือธรรมประยฺวรง สติในชีวิตประจำวัน
- (๒๗) หนังสือธรรมประยฺวรง วิมุตติมรรค (ประธานคณะผู้แปล)
- (๒๘) หนังสือธรรมประยฺวรง สร้างฝันให้เป็นจริง
- (๒๙) หนังสือธรรมประยฺวรง ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
- (๓๐) หนังสือธรรมประยฺวรง จรรยาบรรณของข้าราชการ
- (๓๑) หนังสือธรรมประยฺวรง การควบคุมสัญชาติญาณ
- พ.ศ. ๒๕๓๙ (๓๒) หนังสือธรรมประยฺวรง มธฺรตถปกาสินี นาม มลิตนทปณฎฎีกา (ประธานปริวรรต)
- (๓๓) หนังสือธรรมประยฺวรง การบำเพ็ญและสร้างสมบารมี
- (๓๔) หนังสือธรรมประยฺวรง พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์
- (๓๕) หนังสือธรรมประยฺวรง ธรรมมงคลแห่งชีวิต
- (๓๖) หนังสือธรรมประยฺวรง อนุทินธรรมะ : ธรรมะสำหรับ ๓๖๕ วัน
- พ.ศ. ๒๕๔๐ (๓๗) หนังสือธรรมประยฺวรง มณีแห่งปัญญา
- (๓๘) หนังสือธรรมประยฺวรง ขอบฟ้าแห่งความรู้
- พ.ศ. ๒๕๔๑ (๓๙) หนังสือธรรมประยฺวรง ปลุกปลอบใจในยามวิกฤต
- (๔๐) หนังสือธรรมประยฺวรง วิทยาศาสตร์ในทรรศนะของพระพุทธศาสนา
- พ.ศ. ๒๕๔๒ (๔๑) หนังสือธรรมประยฺวรง พระธรรมเทศนากัณฑ์พิเศษ
- (๔๒) หนังสือธรรมประยฺวรง เพื่อน
- (๔๓) หนังสือธรรมประยฺวรง การคณะสงฆ์กับ พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ
- พ.ศ. ๒๕๔๓ (๔๔) หนังสือธรรมประยฺวรง จักรพรรดิธรรม
- (๔๕) หนังสือธรรมประยฺวรง กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา
- (๔๖) หนังสือธรรมประยฺวรง A Buddhist Worldview (โลกทัศน์ของชาวพุทธ)

- พ.ศ. ๒๕๔๕ (๔๗) หนังสือธรรมประยฺวรง กรอบความคิดในการจัดทำสาระการเรียนรู้
พระพุทฺธศาสนาในหลักสูตรใหม่
- พ.ศ. ๒๕๔๖ (๔๘) หนังสือธรรมประยฺวรง พุทฺธธรรมเพื่อการพัฒนา
(๔๙) หนังสือธรรมประยฺวรง ทิศทางการศึกษาไทย
(๕๐) หนังสือธรรมประยฺวรง Buddhism in Contemporary Thailand
(พระพุทฺธศาสนาในประเทศไทยสมัยปัจจุบัน)
(๕๑) หนังสือธรรมประยฺวรง วัดประยฺวรงศาวาสกับราชินิกุลบุนนาค
- พ.ศ. ๒๕๔๗ (๕๒) หนังสือธรรมประยฺวรง International Recognition of the Day of
Vesak (วิสาขบูชา วันสำคัญสากล ของสหประชาชาติ)
(๕๓) หนังสือธรรมประยฺวรง มหาราชนักปฎิรูป
(๕๔) หนังสือธรรมประยฺวรง พระพุทฺธศาสนา : การวิจัย
- พ.ศ. ๒๕๔๘ (๕๕) หนังสือธรรมประยฺวรง ธรรมรักษาใจผู้ภัยสึนามิ
(๕๖) หนังสือธรรมประยฺวรง อานุภาพพระปริตร
(๕๗) หนังสือธรรมประยฺวรง พุทฺธวิธีบริหาร
(๕๘) หนังสือธรรมประยฺวรง การเผยแผ่เชิงรุก
- พ.ศ. ๒๕๔๙ (๕๙) หนังสือธรรมประยฺวรง พุทฺธทาส บุคคลสำคัญของโลก
(๖๐) หนังสือธรรมประยฺวรง พระพุทฺธศาสนากับความสมานฉันท์แห่งชาติ
(๖๑) หนังสือธรรมประยฺวรง Dharma for Love and Marriage (ธรรมกับ
ความรัก และการแต่งงาน) พ.ศ. ๒๕๕๐
- พ.ศ. ๒๕๕๐ (๖๒) หนังสือธรรมประยฺวรง เยือนสยามนิภายในศรีลังกา
(๖๓) หนังสือธรรมประยฺวรง พระบรมสารีริกธาตุที่วัดประยฺวรงศาวาส
(๖๔) หนังสือธรรมประยฺวรง ๓ ทรงครองแผ่นดินโดยทศพิธราชธรรม
- พ.ศ. ๒๕๕๑ (๖๕) หนังสือธรรมประยฺวรง ทำอย่างไรจึงเรียนเก่ง
(๖๖) หนังสือธรรมประยฺวรง สืบสานตำนานสาริกาป้อนเหยื่อ
(๖๗) หนังสือธรรมประยฺวรง สารณนโยบายพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
(๖๘) หนังสือธรรมประยฺวรง หลักการและวิธีการเทศนา

๒.๒ ความหมายและจุดมุ่งหมายของพุทธปรัชญาการศึกษา

๒.๒.๑ ความหมายพุทธปรัชญาการศึกษา^๒

ตามทฤษฎีของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ให้ความหมายของการศึกษาที่นำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาต่อไป โดยได้กล่าวว่า การศึกษามาจากภาษาบาลีว่า สิกขา คำว่า สิกขา มีรากศัพท์ว่า สิกข หมายถึง วิชฺโชปาทาน แปลว่า การแสวงหาวิชา^๓ ส่วนคำว่า วิชา หมายถึงความรู้สภาวะแท้จริงของสิ่งทั้งหลาย ดังนั้น สิกขาหรือศึกษา จึงหมายถึงการแสวงหาวิชาหรือความรู้แจ้ง ซึ่งก็คือปัญญานั้นเอง นั่นคือ การศึกษาเป็นกระบวนการแสวงหาปัญญา และกำจัดอวิชชาไปพร้อมกัน เมื่อปัญญามา อวิชชาก็หายไป เหมือนแสงสว่างเกิดขึ้นมาก็ขับไล่ความมืดไปด้วย พระพุทธเจ้าจึงเปรียบปัญญาเหมือนแสงสว่างว่า นตฺถิ ปญฺญาสมมา อาภา^๔ ไม่มีแสงสว่างใดเสมอด้วยปัญญา แสงสว่างคือปัญญาขับไล่ความมืด คือ อวิชชา

ภารกิจของการศึกษา คือ การสร้างปัญญาหรือวิชา ซึ่งหมายถึงความรู้สภาวะแท้จริงของสรรพสิ่งรู้อย่างแท้จริง ให้ถึงแก่นแท้ของสิ่งทั้งหลายไม่ว่าจะเรียนเรื่องอะไรก็ตาม ความรู้อย่างนี้ท่านเรียกว่า ยถาภูตญาณทัสสนะ ยถาภูต (ตามความเป็นจริง) + ญาณ (ความรู้) + ทสฺสน (การเห็น) **ความรู้ความเห็นตามความเป็นจริง** หมายถึง วิปัสสนาญาณที่ ๒ คือ **ปัจจัยปริคคหญาณ** เป็นการประจักษ์แจ้งนามรูปพร้อมทั้งเหตุปัจจัยที่ทำให้นามรูปเหล่านั้นเกิดขึ้นตามความเป็นจริง หรืออีกนัยหนึ่งหมายถึง **ทิพยจักขุญาณ** เป็นปัญญาที่เกิดขึ้นกับ อภิญญาจิตซึ่งเกิดจากการอบรมสมภาวนาจนจิตสงบถึงปัญจมนาน (รูปฌานที่ ๕) สามารถเห็นรูปแม้อยู่ในที่ไกล ในที่มืด หรือในที่ปกปิดไว้ได้ เมื่อกล่าวโดยรวม คือ ความรู้เห็นตามความเป็นจริง การแสวงหาปัญญาคือความรู้เห็นตามความเป็นจริงนั่นแหละคือ ภารกิจสำคัญของการศึกษา

การศึกษาเน้นเรื่องพัฒนาปัญญามากกว่าเรื่องอื่นเพราะปัญญาเป็นคุณธรรมสำคัญที่สุด ปัญญาเป็นประธานแห่งคุณธรรมทั้งหลาย พระพุทธเจ้าตรัสว่า

ปญฺญา หิ เสฏฺฐา กุสลา วทนฺติ
นกุชฺตตราชาริว ตารกานํ
ปราชญ์ทั้งหลายกล่าวว่าปัญญาประเสริฐที่สุด
เหมือนพระจันทร์เด่นที่สุดในหมู่ดาว^๕

^๒ พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ขอบฟ้าแห่งความรู้**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๐), หน้า ๓ - ๖.

^๓ **สัททนีติปริกคห ฐาตุมาลา**, ฉบับภูมิพโลภิกขุ, พ.ศ. ๒๕๒๕, หน้า ๓๒, อ้างถึงใน พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **ขอบฟ้าแห่งความรู้**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๐), หน้า ๓.

^๔ ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๙/๕๔๑

^๕ ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๒๔๖๘/๕๔๑.

ปัญญามีคุณธรรมอื่นเป็นบริวาร เช่นเดียวกับพระจันทร์มีดวงดาวทั้งหลายเป็นบริวาร ดังพุทธพจน์ที่ว่า *สีลปริภาวิโต สมานิ มหปฺพลโ* เป็นต้น แปลความว่า ศีลทำให้สมาธิผลมากมีอันนิสงส์มาก สมาธิทำให้ปัญญา มีผลมากมีอันนิสงส์มาก^๖

ภารกิจสำคัญอีกข้อหนึ่งของการศึกษาก็คือการกำจัดอวิชชา มีคำถามว่าอวิชชา คืออะไร บางคนตอบว่าอวิชชาคือความไม่รู้ คำตอบนี้ถูกเพียงครึ่งเดียว

ความหมายที่ครบถ้วนของอวิชชาก็คือความไม่รู้สิ่งที่ควรรู้ (วินิทยิ น วินิตฺติ อวิชชา) และความรู้สิ่งที่ไม่ควรรู้ (อวินิทยิ วินิตฺติ อวิชชา)^๗

อวิชชาไม่ได้หมายถึงความโง่หรือความไม่รู้เท่านั้น แต่ยังหมายถึงความรู้ที่เป็นขยะหรือมลพิษ คือ ความรู้เรื่องที่ไม่มีสาระไม่มีประโยชน์จัดเป็นอวิชชาเหมือนกัน เพราะถือเป็นการเพิ่มความมืดมิดทางกั้นแสงสว่าง คือ ปัญญา

ข้อมูลข่าวสารในโลกไร้พรมแดนนั้นถ้าไม่ได้มีการกลั่นกรองก็ให้ความรู้ที่เป็นอวิชชา ทำให้ได้รู้ในเรื่องที่ไม่ควรรู้ นั่นคือรู้ในเรื่องที่ไม่มีสาระไม่มีแก่นสารข้อมูลข่าวสารที่เป็นมลพิษเหล่านี้ทำให้คนหลงทางข้อมูลข่าวสารบางอย่างเปรียบเหมือนดาบสองคม เพราะฉะนั้น สังคมต้องระแวดระวังไม่ให้ผลิตและเผยแพร่สิ่งที่เป็นอวิชชา คือป้องกันไม่ให้ได้รู้ในเรื่องที่ไม่ควรรู้มากเกินไป

ปัญญาเป็นความรู้ในสิ่งที่ควรรู้ ส่วนความรู้ในเรื่องไม่ควรจัดเป็นอวิชชา นี่เป็นประเด็นที่ควรใส่ใจในยุคนี้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นขยะมีมากขึ้น ข้อมูลข่าวสารแพร่ไปอย่างรวดเร็วและยากแก่การตรวจสอบเซนเซอร์ ในโลกไร้พรมแดนหรือยุคโลกาภิวัตน์นี้ข้อมูลข่าวสารแพร่ไปทั่วโลกอย่างรวดเร็วโดยอาศัยเครื่องมือที่สำคัญก็คือดาวเทียม ดาวเทียมสื่อสารเป็นสัญลักษณ์ของโลกไร้พรมแดน ดาวเทียมช่วยให้ข้อมูลข่าวสารถูกส่งข้ามเขตแดนของประเทศต่างๆ ไปได้ทั่วทุกมุมโลกในเวลาไม่กี่วินาที เพราะอาศัยดาวเทียมเราจึงสามารถชมข่าวทีวีทั่วโลก สามารถใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่และโทรศัพท์ข้ามทวีป รวมทั้งใช้เครือข่ายอินเทอร์เน็ต

โดยสรุปความหมายของการศึกษาตามทัศนะของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ให้ความหมายว่า การศึกษาเป็นกระบวนการแสวงหาวิชาหรือความรู้แจ้ง และการกำจัดอวิชชาไปพร้อมกัน เป็นการแสวงหาปัญญาเพื่อพัฒนาชีวิตให้พบกับแสงสว่างและให้เข้าใจสถานะที่เป็นจริงของชีวิต การศึกษาตามทัศนะของท่านจึงเน้นเรื่องการพัฒนาปัญญามากกว่าเรื่องอื่นเพราะปัญญาเป็นคุณธรรมสำคัญที่สุด ปัญญาเป็นประธานแห่งคุณธรรมทั้งหลาย

^๖ ที.มหา. (ไทย) ๑๐/๗๖/๙๖.

^๗ สัททนีติปกรณ์ ธาตุมาลา, หน้า ๔๘๐.

๒.๒.๒ จุดมุ่งหมายของพุทธปรัชญาการศึกษา^๔

๑) จุดมุ่งหมายของการศึกษา

ในการนำเสนอจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษานั้น พระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมมจิตโต) ได้กล่าวไว้ว่าการจัดการศึกษานั้น ถ้ามุ่งจัดการศึกษาเพื่อรับใช้นโยบายทางเศรษฐกิจ เราจะมีผลผลิตเป้าหมายที่แท้จริงของการศึกษาไป และในที่สุดการปฏิรูปการศึกษาไทยในปัจจุบันก็อาจหลงทางได้

เพื่อตอบคำถามนี้ จึงต้องแสดงให้เห็นตรงกันก่อนว่า คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนานั้นคือคนเป็นตัวตั้งของการพัฒนาทั้งหลาย คนที่ได้รับการพัฒนาดีแล้ว จะถึงบรรลุนิติภาวะที่เรียกว่ามนุษย์ที่สมบูรณ์เมื่อคนชนิดนี้ไปอยู่ในจุดไหนของสังคม เขาก็มีส่วนผลักดันให้จุดนั้นพัฒนาไปด้วย กล่าวคือ มนุษย์ที่สมบูรณ์จะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ศาสนาและวัฒนธรรมต่อไป

คำถามที่ตามมาก็คือ เราจะสร้างมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้อย่างไร ซึ่งสามารถตอบได้ว่าการศึกษาก็เป็นวิธีที่ดีที่สุดสำหรับสร้างมนุษย์ที่สมบูรณ์

จุดมุ่งหมายหลักของการศึกษาไทยจึงอยู่ที่การพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ การสร้างระบบเศรษฐกิจฐานความรู้ควรถือเป็นจุดมุ่งหมายรองของการศึกษา

ดังนั้น การศึกษาที่พึงประสงค์ของสังคมไทยไม่ควรเป็นไปเพื่อตอบสนองเป้าหมายทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แท้ที่จริง การศึกษาต้องนำหน้าเศรษฐกิจ นั่นคือการศึกษามีไว้เพื่อพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ การพัฒนาคนเป็นเป้าหมายหลักของการศึกษาไทย การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายรอง ทั้งนี้เพราะถ้าคนได้รับการพัฒนาดีแล้ว การพัฒนาเศรษฐกิจฐานความรู้ก็จะตามมาเอง

ในรอบร้อยปีที่ผ่านมา ดูเหมือนว่าการศึกษาไทยจะหลงทางไปบ้าง ในช่วงแรกตั้งแต่สถาปนากระทรวงธรรมการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ การศึกษาไทยมีไว้สำหรับสอนคนให้อ่านออกเขียนได้ เพื่อไปเป็นเสมียนและเป็นเจ้าคนนายคน ตามคตินิยมโบราณที่ว่า “สิบพ่อค้าไม่เท่าหนึ่งพระยาเลี้ยง” นั่นคือ ในระยะนี้ การศึกษาไทยมีหน้าที่ผลิตคนเพื่อป้อนเข้าสู่ระบบราชการ

ระยะต่อมา ตั้งแต่มีการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๙) เป็นต้นมา การศึกษาไทยมีหน้าที่ผลิตคนเพื่อป้อนเข้าสู่ตลาดแรงงาน ตามคำปลุกใจที่ว่า “งานคือเงิน เงินคืองาน บันดาลสุข” นั่นหมายความว่า การศึกษาไทยมีหน้าที่รับใช้ภาคเศรษฐกิจ

แนวคิดที่ว่า “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” ได้ปรากฏเป็นรูปธรรมในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔) เป็นระยะที่เริ่มมีการพูดถึงการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้เป็นศูนย์กลางแห่งการพัฒนา และต่อเนื่องมาถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและ

^๔ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต), *ทิศทางการศึกษาไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๗ - ๒๑.

สังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ (พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๔๙) ที่ยังคงมุ่งเน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา^๙ และในที่สุด ก็ได้มีการนำแนวนโยบายของยูเนสโกเรื่อง “การศึกษาตลอดชีวิต (Life-long Education)” มาบัญญัติไว้ในมาตรา ๔ แห่ง พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ว่า

“การศึกษาตลอดชีวิต หมายความว่า การศึกษาที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต”^{๑๐}

การที่ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ กำหนดให้มีการศึกษาตลอดชีวิตไว้อย่างนี้ ก็เพื่อสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมฐานความรู้ (Knowledge-Based Society) สังคมฐานความรู้เป็นสังคมที่มีการศึกษาดี และใฝ่ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมต่อเนื่องตลอดชีวิต คนเช่นนี้แหละที่เป็นศูนย์กลางแห่งการพัฒนา เขาพร้อมที่จะช่วยพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ศาสนาและวัฒนธรรมต่อไป ดังนั้น สังคมฐานความรู้จึงเป็นรากฐานของเศรษฐกิจฐานความรู้

การจัดลำดับความสำคัญตามเหตุปัจจัย จึงเป็นว่าการศึกษาเป็นปัจจัยให้เกิณสังคมฐานความรู้ และสังคมฐานความรู้ และสังคมฐานความรู้เป็นปัจจัยให้เกิดเศรษฐกิจฐานความรู้ สิ่งที่ต้องระวังอย่างยิ่งก็คือ ถ้าเรายึดตามนโยบายที่ว่าการศึกษามุ่งพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อให้เป็นตัวขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานความรู้ เราอาจจะหลงทางอีกครั้งก็ได้ ดังนั้นเราต้องยืนยันว่า จุดมุ่งหมายที่แท้จริงของการศึกษาอยู่ที่การสร้างสังคมฐานความรู้ซึ่งต้องมาก่อนเศรษฐกิจฐานความรู้

อันที่จริง พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ตั้งเข็มทิศไว้ถูกทางแล้วที่กำหนดให้เป้าหมายของการศึกษาอยู่ที่สังคมฐานความรู้แต่วิกฤตทางเศรษฐกิจในปี ๒๕๔๐ ที่ให้นโยบายการศึกษาของไทยเปลี่ยนไป เน้นแก้ปัญหาเศรษฐกิจมากกว่าจะคิดพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ รายวิชาที่เน้นมากและมีเวลาเรียนมากขึ้นในโรงเรียนที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในปัจจุบัน คือ รายวิชาที่ช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ เช่น ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์คอมพิวเตอร์ ส่วนรายวิชาที่มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เช่น สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมถูกบีบให้ลดเวลาเรียนลง มีเสียงบ่นกันหนาหูว่า หลายโรงเรียนจัดตารางเวลาสำหรับวิชาพระพุทธศาสนาน้อยกว่าหนึ่งคาบต่อสัปดาห์ และที่น่าเป็นห่วงมากก็คือสายอาชีวศึกษาให้ความสำคัญแก่การเรียนการสอนพระพุทธศาสนาน้อยลงไปอีก

โดยสรุป จุดมุ่งหมายหลักของการศึกษาไทย ตามแนวทางของ พระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร. ประยูร ธมฺมจิตฺโต) มุ่งเน้นที่การพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจ

^๙ สุรยุทธ์ จุลานนท์, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ.๒๕๕๐ - ๒๕๕๔), (เล่ม ๑๒๓ ตอนพิเศษ๑๒๓ ง, ๒๕๔๙), หน้า ๒.

^{๑๐} สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๔๒ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕, (กรุงเทพมหานคร : พริกหวานกราฟฟิค, ๒๕๔๕), หน้า ๒.

และสังคมแห่งชาติ ที่มุ่งเน้น “คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา” และสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ที่เน้นการพัฒนาคนโดยกำหนดการศึกษาตลอดชีวิตไว้ เพื่อสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมฐานความรู้ (Knowledge-Based Society) และสังคมฐานความรู้เป็นสังคมที่มีการศึกษาดี และใฝ่ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมต่อเนื่องตลอดชีวิต เมื่อมนุษย์ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ตามศักยภาพต่อไปประเทศชาติก็สามารถพัฒนาด้านอื่น ๆ ได้อย่างเต็มที่เพราะเรามีการพัฒนาคนที่สมบูรณ์พร้อมสำหรับการปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒) ขยายขอบฟ้าแห่งความรู้เป็นจุดมุ่งหมายการศึกษา

การขยายขอบฟ้าแห่งความรู้เป็นจุดมุ่งหมายหนึ่งที่พระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้นำเสนอไว้เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการศึกษา ซึ่งท่านได้นำเสนอรายละเอียดของเนื้อหา ดังนี้^{๑๑}

ข้อมูลข่าวสารเหมือนกับปลาในน้ำ แทนที่ครูอาจารย์จะช่วยจับปลายื่นให้ศิษย์ พวกเขาควรสอนวิธีจับปลาเพื่อให้ศิษย์ไปจับปลาเอง นั่นคือครูอาจารย์ควรจะสอนวิธีการศึกษาค้นคว้าวิจัย ข้อมูลข่าวสารให้กับศิษย์ เพื่อว่าศิษย์จะได้ใช้วิธีการนั้นไปแสวงหาและสกัดความรู้จากข้อมูลข่าวสารด้วยตนเอง ยุคนี้หมดสมัยแล้วที่จะยึดเย็ดข้อมูลข่าวสารให้ศิษย์ท่องจำเพราะข้อมูลที่ท่องจำ จะล้าสมัยในเวลาไม่นาน ชื่อนี้ชวนให้นึกถึงภาษิตจีนที่ว่า

“ถ้าท่านให้ปลาแก่คนจน เขาก็มีปลากินเพียงวันเดียว

ถ้าท่านสอนวิธีจับปลาให้เขา เขาก็มีปลากินตลอดชีวิต”^{๑๒}

การสอนให้เด็กท่องจำข้อมูลก็เหมือนกับการให้ปลาแก่คนจน เด็กจะใช้ข้อมูลก็เหมือนกับการให้ปลาแก่คนจน เด็กจะใช้ข้อมูลนั้นได้ไม่นานเพราะข้อมูลล้าสมัยเร็ว การสอนให้เด็กคิดหาวิธีการแก้ปัญหาด้วยตนเองเป็นเรื่องที่มีประโยชน์ต่อเด็กมากกว่า เพราะเด็กจะใช้วิธีการคิดนั้นไปแก้ปัญหาในอนาคต ครูจึงควรสอนวิธีแสวงหาปัญญาให้เด็ก เมื่อมีปัญญาก็จะหาทรัพย์ได้ไม่ยาก ดังบทประพันธ์ที่ว่า

“ทรัพย์นี้มีไกล

ใครปัญญาไว	หาได้ບาน
ทั่วแคว้นแดนดิน	มีสินทุกสถาน
ผู้ใดเกียจคร้าน	บ่พานพบเลย”

เปลี่ยนคำว่า “ทรัพย์” เป็นคำว่า “ข้อมูล” เราก็ได้คำประพันธ์ใหม่ว่า “ข้อมูลนี้มีไกล ใครปัญญาไวหาได้ບาน” นั่นคือข้อมูลข่าวสารที่ให้ความรู้แก่เรามีอยู่รอบตัว เราจะนำข้อมูลข่าวสาร

^{๑๑} พระราชวรเมธี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ขอบฟ้าแห่งความรู้, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓ - ๒๑.

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๔.

เหล่านั้นมาใช้เป็นประโยชน์ได้อย่างไร ประเด็นอยู่ตรงนี้ วิชาคือความรู้เรื่องที่ควรรู้เริ่มต้นที่รู้จักตัวเอง รู้จุดที่เราอยู่แล้วขยายออกไปรู้สังคม และโลกภายนอก ข้อมูลบางอย่างเป็นวิชาเพราะไม่ควรไม่รู้ ส่วนข้อมูลบางอย่างเป็นวิชาที่ควรรู้ โดยเฉพาะเรื่องของตัวเองควรจะต้องรู้ให้มาก ดังคติธรรมจากสุกัญชาชาดก^{๑๓}

นกุลโถตัวหนึ่งรู้ตัวดีว่ามีความรู้ไม่มากนัก แต่มันรู้ถิ่นที่อยู่อย่างดีและรู้ศักยภาพของตนเองว่าเหมาะที่จะหากินในถิ่นนี้ เวลาชานามาไถนานกตัวนี้ก็วิ่งตามรอยไถแล้วจิกกินตัวหนอนและแมลง ชีวิตดำเนินไปตามปกติ จนกระทั่งวันหนึ่งนกุลโถบินหากินไถออกไปนอกถิ่น เหยี่ยวบินผ่านมาเห็นเข้าก็โฉบจับนกุลโถตัวเล็ก ๆ จะเอามาเป็นอาหาร

นกุลโถบ่นพึมพำว่า “บอกแล้วว่าให้หากินในถิ่นตนเอง ถ้าหากินในถิ่นตนเองต่อให้เหยี่ยวเก่งขนาดไหนก็จับเราไม่ได้ นี่เพราะเราออกมานอกถิ่นจึงเกิดเรื่อง”

เหยี่ยวได้ฟังก็ถามว่า “บ่นอะไร แม้เจ้ากลับไปอยู่ในถิ่นของเจ้านิกหรือว่าจะรอดจากกรงเล็บเหยี่ยว ถ้าไปไม่เชื่อเราจะปล่อยไปก่อน เจ้าอยู่ตรงไหน เดี๋ยวเราจะปล่อยเจ้าไว้ตรงนั้นแล้วจะจับใหม่ให้ดู”

นกุลโถดีใจรีบทำว่า “ลองปล่อยดูซิ รับรองว่าจะไม่หนีด้วย เราจะรออยู่ที่นี้” ว่างแล้วก็ชี้ที่ที่เป็นถิ่นหากิน นกุลโถเชื่อว่าตัวเองรอบรู้ในถิ่นที่อยู่ของตัวเอง เหยี่ยวปล่อยนกุลโถลงตรงที่เป็นถิ่นของนกุลโถพอเป็นอิสระแล้ว นกุลโถก็ขึ้นมายืนเหมือนก้อนดินใหญ่ตีปีก ยัดดอกทำเหยี่ยวให้ลงมาจับตน

เหยี่ยวบินโฉบไปโฉบมานึกในใจว่า “เราปล่อยแล้วเจ้าทำเป็นกำแหง ต้องสั่งสอนเสียหน่อย” คิดดังนั้นแล้วเหยี่ยวก็โฉบลงมาอย่างแรงสุดฤทธิ์

นกุลโถยืนอยู่บนก้อนดิน พอเหยี่ยวโฉบลงมาใกล้เต็มที่ นกุลโถก็รับหลบเข้าไปอยู่ในระหว่างก้อนดินเหยี่ยวเบรคไม่ทัน หน้าอกของเหยี่ยวปะทะเข้ากับก้อนดินอย่างแรง เหยี่ยวอกแตกตายอยู่ตรงนั้นเอง

นกุลโถรอดชีวิตเพราะรู้ภูมิศาสตร์ของถิ่นตัวเองดีมาก นี่แสดงว่าควรรู้เรื่องเกี่ยวกับตัวเองให้ดีที่สุด

^{๑๓} ขุ.ชา.อ. ตติโย ภาโค, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ.๒๕๓๕, หน้า ๕๗, อ้างถึงใน พระราชวร มุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ขอบฟ้าแห่งความรู้, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๐), หน้า ๑๕-๑๗.

ในทางศาสนามีโลก ๓ ชนิดคือ ๑) สังขารโลกคือชีวิตของเรา ๒) สัตว์โลกคือสังคมของสัตว์โลกภายนอกตัวเรา ๓) โอกาสโลกคือแผ่นดิน เราอาจลดประเภทของโลกให้เหลือเพียงสองชนิดคือสังขารโลกคือ โลกภายใน กับโลกที่เหลือเรียกว่า โลกภายนอก

โลกภายในตัวเราเป็นเรื่องที่เราควรรู้มากที่สุด คนที่รู้เรื่องตัวเองดีชื่อว่ามีวิชา ส่วนคนที่ไม่รู้เรื่องเกี่ยวกับตัวเองชื่อว่าไม่มีวิชา ปัญญาคือความรู้ลึกและรู้รอบที่ว่ามีวิชาคือรู้เรื่องตัวเองด้วยการมองด้านใน ส่วนที่ว่ามีรอบคือรู้โลกภายนอกรอบตัวเรา

โลกภายนอกกว้างไกลใครใคร่รู้ โลกภายในลึกซึ่งอยู่รู้บ้างไหม
จะมองโลกภายนอกมองออกไป จะมองโลกภายในให้มองเห็น^{๑๔}

ตัวเราเองเป็นเรื่องที่ต้องรู้ลึก ความรู้ตนเป็นจุดเริ่มต้นของความรู้ ความรู้ตนจะช่วยให้พัฒนาตนจนเป็นที่พึงของตนเองได้ตามหลักการที่ว่า อดตา หิ อดตโน นาโถ ตนแลเป็นที่พึ่งของตน^{๑๕}

ฉะนั้น การศึกษาที่เหมือนการสอนวิธีจับปลา ก็คือการสอนให้คนพึ่งตน การศึกษาต้องสอนให้คนรู้ตน นั่นคือ อ่านตนออก บอกตนได้ ใช้ตนเป็น เห็นตนชัด เมื่อรู้ตนแล้วก็รู้สิ่งที่เกี่ยวข้องใกล้เคียงกับตนเองตามลำดับของการรู้ตน รู้คน รู้งาน รู้วิชาการ นั่นคือรู้รอบและรู้ กว้างขวางไปครอบคลุมโลกภายนอก

การศึกษาตามหลักไตรสิกขาในพระพุทธศาสนาเริ่มด้วยการศึกษาตน เราต้องรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเองให้ดีเหมือนนกมูลไกที่รู้ความสามารถและถิ่นของตนเป็นอย่างดี ความรู้ตนจัดเป็นความรู้ลึก จากนั้นเราจึงขยายความรู้รอบหรือรู้กว้าง เราจะมีรู้กว้างขวางสักเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับสถานภาพที่เราเป็นอยู่ในขณะนั้น ๆ ทั้งนี้ก็เพราะว่าการศึกษาคือกระบวนการขยายขอบฟ้าแห่งความรู้ การขยายของฟ้าแห่งความรู้เป็นภารกิจไม่รู้จบ

เมื่อเราเดินออกไปในท้องทุ่ง เรามองไปที่ปลายทุ่งจะเห็นที่ขอบฟ้าครอบคลุมมา เราไม่อาจไปถึงขอบฟ้าที่เห็นอยู่นั้น เราเห็นอยู่ว่าขอบฟ้าครอบคลุมมาตรงปลายทุ่งนี้แหละ แต่พอเราเดินเข้าไปใกล้ปลายทุ่งขอบฟ้าขยายหนีไกลออกไป ขอบฟ้าอยู่ไกลแต่ดูเหมือนใกล้ เราเดินทางไปไม่ถึงขอบฟ้า

การศึกษาโลกภายนอกเปรียบเหมือนการขยายขอบฟ้า คนที่กำลังเรียนระดับมัธยมศึกษาจะรู้สึกว่าเมื่อจบมัธยมปลายตัวเองคงมีความรู้มาก แต่พอจบมัธยมปลายจะรู้สึกว่ายังไม่มากพอ ต้องเรียนปริญญาตรีต่อไป เมื่อจบปริญญาตรีจะรู้สึกว่ายังไม่มากพอ ต้องเรียนต่อปริญญาโท จบปริญญาเอกขอบฟ้าขยายออกไปเรื่อย ๆ จบปริญญาเอกแล้วนี่ก็พอแล้ว แต่ในที่สุดก็ต้องไปทำ

^{๑๔} พระราชนิพนธ์ (ประยูร ธมมจิตโต), ขอบฟ้าแห่งความรู้, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๐), หน้า ๑๗.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘.

วิจัยหรือดูงานอีก ขอบฟ้าขยายหนีเราไปไม่สิ้นสุด ฉะนั้น พระพุทธศาสนาจึงถือว่าคนเราต้องศึกษาต่อไปไม่รู้จบ เรียกว่าเป็นเสขะคือผู้ยังต้องศึกษา นี่เป็นการศึกษาต่อเนื่องตลาดชีวิต ผู้สำเร็จเป็นพระอรหันต์เท่านั้นไม่ต้องศึกษาต่อ เรียกว่าเป็นอเสขะ คือผู้ไม่ต้องศึกษา

แม้การขยายขอบฟ้าเป็นเรื่องไม่รู้จบ เราก็ควรตระหนักว่าขอบฟ้าขยายไปจากจุดที่เราอยู่ในขณะปัจจุบัน เมื่อเราหยุดยืนอยู่กับที่ ขอบฟ้าก็ดูจะอยู่ห่างออกไปไม่ไกลนัก แต่พอเราเดินเข้าไปหา ขอบฟ้าจึงขยายห่างจากการออกไป ขอบฟ้าของแต่ละคนจึงมีจุดศูนย์กลางต่างกัน เรายืนอยู่ตรงไหน ขอบฟ้าก็ครอบเราตรงนั้น เราต่างมีขอบฟ้าต่างกัน เราอยู่ใต้ขอบฟ้าใดก็ควรเรียนรู้เรื่องภายในขอบฟ้านั้นให้ดีที่สุด นั่นคือเรียนรู้เรื่องตัวเอง กับเรื่องใกล้ตัวให้ดีพอที่จะเป็นฐานขยายออกไปข้างนอก แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าในโลกไร้พรมแดนนี้เราตื่นเต้นกับข้อมูลข่าวสารที่มาจากภายนอกมากเกินไป เราสนใจเรื่องต่างประเทศมากกว่าเรื่องเมืองไทย เรารู้เรื่องคนอื่นมากกว่าเรื่องตัวเองเราจึงไม่สามารถประสานกลมกลืนความเป็นเราให้เข้ากับวัฒนธรรมที่ไหลบ่ามาจากภายนอก ผลที่ตามมาก็คือความขัดแย้งทางวัฒนธรรม แม่น้ำสองกระแสที่ไม่มีวันบรรจบกันได้ไหลขนานกันอยู่ภายในตัวเรา สิ่งใหม่กับสิ่งเก่าขัดแย้งกันทำให้เป็นทุกข์ ถ้าเราประสานสิ่งเก่าเข้ากับสิ่งใหม่ได้เราจะมีสุขมากขึ้น

จากการนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการขยายขอบฟ้าแห่งการเรียนรู้ที่พระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้เริ่มต้นนำเสนอแนวทางการสอนของครูที่ควรสอนให้ผู้เรียนรู้จักการตกปลาเองคือให้รู้จักศึกษาค้นคว้าหาความรู้ได้ด้วยตนเองโดยไม่ให้มุ่งเน้นการท่องจำที่เปรียบเสมือนการเอาปลามาให้อันไม่ก่อให้เกิดความยั่งยืนในการเรียนรู้ จากนั้นท่านได้นำเสนอแนวทางการพัฒนาตนเองนั้นต้องเริ่มจากการศึกษาตนให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ก่อน จากนั้นจึงค่อย ๆ ศึกษาสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่ภายนอกตัวเรา โดยการค่อย ๆ ขยายขอบฟ้าของตนเองออกไปเรื่อย ๆ และที่สำคัญควรเรียนรู้เรื่องภายในขอบฟ้านั้นให้ดีที่สุดเพื่อการนำไปสู่จุดมุ่งหมายของการพัฒนาการศึกษาให้มีความยั่งยืนต่อไป

๒.๓ องค์ประกอบของพุทธปรัชญาการศึกษา

ในการนำเสนอรายละเอียดที่มีความสอดคล้องกับองค์ประกอบของพุทธปรัชญาการศึกษานั้น พระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับจุดสัจธรรมของการศึกษา^{๑๖} มีรายละเอียดของเนื้อหา ดังนี้

เพื่อตอบคำถามนี้ ขออ้างรายงานขององค์การยูเนสโกเรื่องการศึกษาคือขุมทรัพย์ภายใน (Learning : The Treasure Within) จัดพิมพ์ในปี ค.ศ. ๑๙๙๖ (พ.ศ. ๒๕๓๙) รายงานนี้มุ่งแสวงหาแนวทางจัดการศึกษาที่เหมาะสมสำหรับคริสต์ศตวรรษที่ ๒๑ ซึ่งเริ่มต้นในปี พ.ศ. ๒๐๐๐ (พ.ศ.

^{๑๖} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ทิศทางการศึกษาไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๕ - ๓๔.

๒๕๔๓) โดยในรายงานนี้ระบุว่า การศึกษาที่พึงประสงค์ต้องมียอดประกอบ ๔ ประการ เรียกว่า จตุสดมภ์ของการศึกษา (Four Pillars of Education) หมายถึง เสาหลักของการศึกษาทั้งสี่เสาที่ช่วยค้ำยันกันไว้จะขาดเสาใดเสาหนึ่งไม่ได้ ถ้าขาดเสาใดเสาหนึ่งการศึกษานั้นก็จะไม่สมบูรณ์

ใครที่ไปเยือนสำนักงานองค์การสหประชาชาติที่เจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ คงจะได้เห็นเก้าอี้ไม้ตัวใหญ่สูงเท่าตึก ๔ ชั้นตั้งอยู่ในวงเวียนหน้าสำนักงานองค์การสหประชาชาติ เก้าอี้นี้เป็นเก้าอี้จตุสดมภ์คือมี ๔ ขา แต่ว่าขาหน้าด้านซ้ายหักไปครึ่งหนึ่ง เก้าอี้ตั้งอยู่บน ๓ ขา เราคงต้องจินตนาการต่อไปว่า เก้าอี้ ๓ ขา คนใช้นั่งไม่ได้ ถ้าเราจะนั่งได้ เก้าอี้ต้องมีครบทั้ง ๔ ขา ในทำนองเดียวกัน การศึกษาเพื่อสร้างมนุษย์ที่สมบูรณ์เปรียบเหมือนเก้าอี้ที่มีครบทั้ง ๔ ขา จึงจะใช้งานได้ การศึกษาที่แท้จริงต้องมีครบทั้ง ๔ สดมภ์ ถ้าขาดข้อใดข้อหนึ่ง การศึกษานั้นก็บกพร่องและไม่สามารถสร้างคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ขึ้นมาได้ สดมภ์ทั้งประการมีดังนี้

๑. การศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพ (Learning to know) สดมภ์แรกของการศึกษา คือ Learning to know แปลว่า เรียนเพื่อรู้ หมายถึงการเรียนเพื่อเตรียมเครื่องมือสำหรับการศึกษาต่อเนื่องตลอดชีวิต เช่น เด็กไทยต้องเรียนภาษาไทยให้อ่านออกเขียนได้เพื่อจะได้เรียนต่อในระดับสูงขึ้นหรือเรียนภาษาอังกฤษ และคอมพิวเตอร์ก็เพื่อใช้ค้นคว้าหาความรู้ผ่านอินเทอร์เน็ตซึ่งข้อมูลส่วนใหญ่ถูกบันทึกไว้เป็นภาษาอังกฤษ

สดมภ์นี้ยังหมายถึงการเตรียมจิตใจของผู้เรียนให้มีความพร้อมที่จะศึกษาต่อไป คือ สอนให้เด็กเรียนสนุก มีความสุขในการเรียนทั้งยังมีความจำดี มีสมาธิและคิดเป็น รายงานของยูเนสโกระบุว่า การฝึกให้เด็กท่องจำยังจำเป็น ระบบความจำของคอมพิวเตอร์ยังมาทดแทนความจำของมนุษย์ไม่ได้ เพราะสิ่งที่คอมพิวเตอร์จะจำได้ต้องเป็นระบบและมีเหตุผลแบบตรรก แต่มนุษย์สามารถจำเรื่องที่ไร้เหตุผลและไม่มีระบบได้

ความจำได้อย่างเดียวยังไม่เพียงพอต่อการแสวงหาความรู้เพราะข้อมูลข่าวสารมีมากเกินไปกว่าที่ใครคนใดคนหนึ่งจะจดจำได้หมดบริษัทไอบีเอ็ม (IBM) คำนวณว่า ข้อมูลข่าวสารของบริษัทและองค์กรต่าง ๆ ทั้งโลกเพิ่มขึ้นเป็นเท่าตัวทุก ๑๒ ถึง ๑๘ เดือน ข้อมูลข่าวสารส่วนใหญ่ยังเป็นข้อมูลดิบมีเพียงร้อยละ ๑๕ เท่านั้นที่ผ่านการวิเคราะห์และจัดระบบพร้อมที่จะนำไปใช้ได้ ครูต้องสอนเด็กให้รู้จักคิดวิเคราะห์แยกแยะข้อมูลทั้งหลายเพื่อแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ข้อมูลข่าวสารเปรียบเหมือนกับปลาในน้ำ ถ้าครูตั้งหน้าตั้งตาหยิบนข้อมูลให้เด็กท่องจำ เด็กก็จะมีรู้เท่าที่ครูหยิบนให้ เด็กบางคนพอเรียนจบหลักสูตรก็ลืมหมด ทางที่ดีครูต้องสอนให้เด็กรู้จักคิดวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อกลั่นกรองออกมาเป็นความรู้ แม้เด็กจะเรียนจบออกจากโรงเรียนไปแล้วก็ยังมีศักยภาพที่จะแสวงหาความรู้ด้วยตนเองต่อไป ดังภาษิตจีนที่ว่า “ถ้าท่านให้ปลาแก่คนจน เขาก็มีปลากินเพียงวันเดียว แต่ถ้าท่านสอนวิธีจับปลาให้เขา เขาก็มีปลากินตลอดชีวิต”

เมื่อพิจารณาสาเหตุที่หนึ่งของการศึกษาว่าด้วยเรื่องการเตรียมจิตใจของผู้เรียนให้มีความพร้อมในการศึกษาหาความรู้ต่อไปนี้ ทำให้นึกถึงหัวข้อการบริหารจิตและเจริญปัญญาของวิชาพระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ถ้าต้องการให้เด็กมีความใฝ่รู้ ครูก็ต้องอบรมให้เด็กมีฉันทะ การฝึกอบรมให้มีสติและสมาธิตามหลักพระพุทธศาสนาจะช่วยให้เด็กมีความจำดี การสอนเรื่องโยนิโสมนสิการ จะทำให้เด็กคิดเป็น รู้จักกลั่นกรองข้อมูลดิบให้เป็นองค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญ ก็คือครูต้องไม่ถือว่าการฝึกสติ สมาธิ และโยนิโสมนสิการเป็นจุดจบในตัว แต่ต้องถือว่าการฝึกอบรมเรื่องนี้เป็น การเตรียมจิตใจของเด็กให้พร้อมที่จะเรียนวิชาอื่น ๆ ต่อไป

๒. การศึกษาเพื่อพัฒนาสมรรถภาพ (Learning to do) สมรรถภาพคือความสามารถในการนำความรู้มาปฏิบัติให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ สำหรับสภมภ์ที่สองนี้เขาใช้คำว่า Learning to do เรียนเพื่อใช้ทำงาน มุ่งภาคปฏิบัติ การเรียนสายอาชีพศึกษาก็ดี การเรียนวิชาเอกในมหาวิทยาลัย ก็ดี ต่างมุ่งให้ผู้เรียนทำงานได้จึงจัดอยู่ในข้อนี้ การทำงานประกอบอาชีพก็แบ่ง ๒ ประเภท คือ

- ๑) งานที่มีเงินเดือนประจำในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ
- ๒) งานที่ไม่มีเงินเดือนประจำในภาคเกษตรกรรม

การทำงานที่มีเงินเดือนประจำในโรงงานอุตสาหกรรมสมัยก่อนจะมีการแบ่งหน้าที่กันรับผิดชอบตามสายพานแห่งการผลิต เช่น ในโรงพิมพ์แห่งหนึ่ง พนักงานคนหนึ่งจะทำหน้าที่เดียวทั้งปี คือ พิมพ์ดีด อีกคนหนึ่งทำหน้าที่พิสูจน์อักษร อีกคนหนึ่งจัดรูปเล่ม เนื่องจากแต่ละคนแบ่งหน้าที่กันชัดเจน พวกเขาจึงมีความสามารถหรือทักษะกันคนละด้าน การศึกษาสมัยก่อนจึงสอนให้คนเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ไม่สามารถทำงานได้หลากหลาย

“แต่รูปแบบการทำงานในภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการสมัยนี้เปลี่ยนไป คนๆ เดียวต้องมีความสามารถหลากหลาย เพราะรูปแบบการทำงานเป็นโครงการที่อาศัยทีมร่วมกันรับผิดชอบ ตั้งแต่ต้นจนจบมีมากขึ้น เช่น ให้ทุกคนร่วมกันรับผิดชอบผลิตหนังสือเฉพาะเล่มเป็นงานๆ ไป หรือการให้บริการก็ใช้เครือข่ายคอมพิวเตอร์เชื่อมโยงให้เกิดความรวดเร็วที่เรียกว่า One stop service ลูกค้าติดต่อพนักงานเพียงคนเดียว ก็สามารถได้รับบริการทุกอย่างตามที่ต้องการ”^{๑๗}

เมื่อรูปแบบการทำงานเป็นแบบนี้ สถาบันการศึกษาในศตวรรษที่ ๒๑ ต้องผลิตคนให้มีความสามารถหลากหลาย (Personal Competence) สามารถทำงานสารพัดโดยอาศัยเครื่องจักรทุ่นแรงกายและคอมพิวเตอร์ทุ่นแรงสมอง สิ่งสำคัญคือมีความสามารถในการทำงานร่วมกับคนอื่นได้ เพื่อให้ทีมงานแข็งแกร่ง ทักษะที่พึงประสงค์คือทักษะด้านมนุษย์สัมพันธ์ หรือ people skills และ

^{๑๗} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ทิศทางการศึกษาไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๙.

ความสามารถในการบริหารจัดการ คุณธรรมภายในจิตใจสำคัญไม่น้อยกว่ากัน เช่น ความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา

ความสามารถของคนรุ่นใหม่จึงเป็นเรื่องมนุษย์สัมพันธ์และจรรยาบรรณในการทำงานร่วมกัน คุณลักษณะทั้งสองพื้นฐานของความสามารถในการบริหารจัดการ สาเหตุที่คนไทยจำนวนมากยังประสบความสำเร็จอยู่น้อยทุกวันนี้ ไม่ใช่เพราะประเทศของเราขาดทรัพยากร เราอาจจนเพราะเราขาดการบริหารจัดการที่ดีต่างหากประเทศไทยไม่ได้บริหารจัดการทรัพยากรในดินสินในน้ำเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ให้คุ้มค่า สิงคโปร์เป็นประเทศเล็กที่มีทรัพยากรน้อยกว่าไทยหลายเท่า แต่ก็จัดการความยากในประเทศได้ เพราะเขามีการบริหารจัดการที่ดี คำว่าบริหารจัดการที่ดี ก็คือธรรมาภิบาล ที่เน้นความโปร่งใส ไม่มุงแต่โกงกินบ้านเมือง ดังนั้น การจัดการศึกษาที่พึงประสงค์ ต้องมุ่งส่งเสริมให้คนมีมนุษยสัมพันธ์และมีคุณธรรมจริยธรรมในการทำงานร่วมกันเพื่อวางรากฐานให้กับระบบธรรมาภิบาลการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในโรงเรียนและมหาวิทยาลัยจะมีส่วนช่วยในเรื่องนี้ได้มากทีเดียว

การทำงานที่ไม่มีเงินเดือนประจำในภาคเกษตรกรรม ไม่ต้องการแรงงานที่มีความสามารถรอบด้าน แต่ต้องการคนทำงานที่มีใจรักขนบ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและเห็นคุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งสามารถนำสิ่งดี ๆ ที่ท้องถิ่นส่งสมสืบทอดกันมาปรับใช้ให้เหมาะกับยุคสมัย ดังนั้น การส่งเสริมให้โรงเรียนในชนบทได้พัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงนับว่าเดิมมาถูกทางแล้ว การจัดการศึกษาแนวนี้ ที่จะทำให้ภาคเศรษฐกิจแบบพหุมีพอกินในชนบทเข้มแข็ง

๓. การศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพ (Learning to live together) สดมภ์แห่งการศึกษาสองข้อแรกที่กล่าวมาแล้วนั้น สอนเด็กให้เป็นคนเก่งทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ส่วนสดมภ์ที่สามนี้มุ่งสอนเด็กให้เป็นคนดีที่ใช้ความรู้ความสามารถทำคุณประโยชน์แก่ผู้อื่น นั่นคือสอนให้อยู่อย่างมีคุณภาพด้วยการทำคุณประโยชน์แก่สังคม ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Learning to live together แปลว่า เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันฉันญาติมิตร

โลกในศตวรรษที่ ๒๑ จะมีความขัดแย้งที่ลงเอยด้วยรุนแรงมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะสาเหตุสำคัญ ๓ ประการ คือ

๑) คนในศตวรรษใหม่จะนิยมแก้ปัญหความขัดแย้งด้วยการพลีชีพตัวเอง เพื่อให้อีกฝ่ายหนึ่งตกตายไปตามกัน ระเบิดพลีชีพ (suicide-bomb) กลายเป็นเรื่องธรรมดา

๒) โลกทุกวันนี้มีการแข่งขันสูงมาก เยาวชนถูกกระตุ้นให้เรียนแข่งขันกันเพื่อให้ชนะการสอบแข่งขันเข้ามหาวิทยาลัยประเทศต่างๆ แข่งกันปฏิรูปการศึกษาเพื่อยกระดับความสามารถในการแข่งขันของประเทศให้เหนือประเทศคู่แข่งทั้งหลาย ระบบเศรษฐกิจเปิดการค้าเสรีทำให้เกิดการแข่งขันเอารอดเอาเปรียบ เข้าทำนองที่ว่ามือใครยาวสาวได้สาวเอาและปลาใหญ่กินปลาเล็ก จนกลายเป็นสงครามเศรษฐกิจแม้แต่ศาสนาต่าง ๆ ก็แข่งขันแย่งศาสนิกเพื่อความเป็นเอกอัครศาสนาใน

โลก การอ้างศาสนาบังหน้าในการใช้ความรุนแรงจะมีมากขึ้น ดังนั้น การแข่งขันชนิดเอาเป็นเอาตาย กำลังกลายเป็นวิถีชีวิตของคนรุ่นนี้ นี่คือการเพาะเชื้อแห่งความรุนแรงลงไปในสังคมปัจจุบัน

๓) สื่อมวลชนได้เชื่อมโลกทั้งใบเข้าด้วยกันโดยการรายงานข่าวให้คนทั่วโลกสามารถรับรู้ความรุนแรงพร้อมกัน เมื่อเกิดเหตุการณ์รุนแรงขึ้น ณ มุมใดมุมหนึ่งของโลก ทุกคนจะสามารถเห็นรายงานข่าวนั้นชัดเจนโดยไม่มี การตรวจสอบเซ็นเซอร์ ดังที่คนทั่วโลกสามารถติดตามดูภาพข่าวสงครามในอิรักชนิดนาทีต่อนาที เมื่อเยาวชนได้เห็นภาพความรุนแรงผ่านสื่อมวลชนบ่อยมากเข้าก็จะเกิดความเคยชินว่า การใช้ความรุนแรงแก้ปัญหาเป็นเรื่องปกติธรรมดา นี่เป็นการเพาะเชื้อแห่งความรุนแรงลงไปในจิตใจของเยาวชนยุคนี้ การที่นักเรียนยกพวกตีกันและฆ่ากันจะมีมากขึ้น ถ้าสถาบันการศึกษาไม่สอนให้พวกเขารู้จักอยู่ร่วมกันฉันญาติมิตร

สาเหตุดังกล่าวมาพาโลกเข้าสู่กระแสความขัดแย้ง และความรุนแรงอย่างไม่เคยมีมาก่อน กรณีจี้เครื่องบินโดยสารพุ่งเข้าชนตึกเวิลด์เทรดเซ็นเตอร์เป็นตัวอย่างของการก่อความรุนแรงแบบพลีชีพในศตวรรษใหม่ ความรุนแรงครั้งนี้นำไปสู่ความขัดแย้งในอัฟกานิสถานและอิรัก

การจัดการศึกษาต้องช่วยถอดสลักระเบิดเวลาแห่งความรุนแรงออกไปจากจิตใจของเยาวชน นั่นคือมีหลักสูตรที่สอนให้เด็กเรียนรู้และเข้าใจศาสนา ปรัชญาและวัฒนธรรมอื่นๆ นอกเหนือจากของตนเองเพื่อที่จะลบล้างอคติที่มีต่อกัน เพราะเหตุนี้ จึงขอเสนอให้มีวิชาศาสนา เพื่อให้กลุ่มสังคมศึกษาของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน และที่สำคัญก็ต้องจัดกิจกรรมที่รวมกลุ่มต่างๆ มาทำงานด้วยกันเพื่อสลายความขัดแย้ง โดยกำหนดเป้าหมายของกลุ่มที่ทุกฝ่ายยอมรับได้เพื่อที่สมาชิกของกลุ่มจะล้มความขัดแย้งระหว่างกัน และหันมาทำงานร่วมกันเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ การจัดแข่งขันกีฬาเป็นตัวอย่างที่ดีในเรื่องนี้ การประชุมสภาผู้นำศาสนาโลก (World Council of Religious Leaders) ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นเจ้าภาพจัดขึ้นในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๕ ก็เป็นความพยายามอันหนึ่งที่จะรวบรวมผู้นำศาสนาต่าง ๆ ให้มาเรียนรู้และยอมรับซึ่งกันและกันพร้อมกับร่วมมือกันทำงานเพื่อเป้าหมายสูงส่งคืนสันติภาพโลก

๔. การศึกษาเพื่อพัฒนามนุษยภาพ (Learning to be) สดมภ์ท้ายของการศึกษา คือพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ นั่นคือเด็กที่จบการศึกษาไปแล้วต้องเป็นอะไรมากกว่าเครื่องจักรในโรงงาน หรือแรงงานราคาถูกตามท้งไรท้องถิ่น ผู้จบการศึกษาต้องเป็นอะไรมากกว่าทรัพยากรมนุษย์ หรือสัตว์เศรษฐกิจ การทำคนให้เป็นเพียงทรัพยากรหรือเครื่องจักรขึ้นหนึ่งนั้นเท่ากับกำลังลดฐานะของมนุษย์ให้ต่ำลง การศึกษาต้องพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เต็มตามศักยภาพทั้งทางกาย ทางสังคม ทางอารมณ์และทางปัญญา

กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือการศึกษาต้องพัฒนาคนให้ครบทั้ง ๔ ด้านตามหลักพระพุทธศาสนา ดังต่อไปนี้

๑) กายภาวนา (การพัฒนาทางกาย) มีทักษะในการใช้เครื่องมืออุปกรณ์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ตามแนวทศศึกษา

๒) สีสภาวนา (การพัฒนาทางสังคม) ปรับตัวเข้ากับคนอื่นได้เป็นทีมนับหน้าถือตาของคนในสังคม รู้จักการบริหารจัดการที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรมตามแนวจริยศึกษา

๓) จิตภาวนา (การพัฒนาทางจิต) ไม่ดูถูกตนเอง ไม่ดูถูกท้องถิ่นมีสุขภาพจิตดี มีความสุขตามสมควรแก่ฐานะ ภาวนาข้อนี้เทียบได้กับสุขศึกษาที่เน้นทั้งความสุขกายและสุขใจ

๔) ปัญญาภาวนา (การพัฒนาทางปัญญา) มีเสรีภาพทางความคิด คือคิดเป็นตามหลักโยนิโสมนสิการ สามารถแสวงหาความรู้ด้วยตนเองตลอดเวลา มีความรู้พอที่จะจัดการกับความทุกข์ ที่เรียกว่าทักษะในการแก้ปัญหาชีวิตภาวนาข้อนี้เทียบได้กับพุทธิศึกษา

แต่ละสตรมภ์แห่งการศึกษาเป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะขาดเสียมิได้ การศึกษาไทยจะพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้ต้องมีองค์ประกอบทั้ง ๔ ประกอบดังกล่าวมาแล้ว

โดยสรุปองค์ประกอบการจัดการศึกษาที่สำคัญตามพระประสงค์ของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ท่านได้ยกตัวอย่างแนวทางเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาที่พึงประสงค์ประกอบด้วย ๔ ประการ คือ การศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพ (Learning to know) การศึกษาเพื่อพัฒนาสมรรถภาพ (Learning to do) การศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพ (Learning to live together) และการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษยภาพ (Learning to be) รวมเรียกว่า จตุสตรมภ์ของการศึกษา (Four Pillars of Education) ซึ่งหมายถึงเสาหลักของการศึกษาที่ช่วยค้ำยันกันไว้จะขาดเสาใดเสาหนึ่งไม่ได้ก็จะมีผลทำให้การจัดการศึกษาไม่สมบูรณ์ นั่นเอง

๒.๔ การจัดการศึกษาตามแนวทางของพุทธปรัชญาการศึกษา

ในการนำเสนอเนื้อหาที่สอดคล้องกับแนวทางของปรัชญาการศึกษา พระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้นำเสนอแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาที่สำคัญประกอบด้วย ขั้นตอนแห่งการศึกษา บทบาทของครูในการจัดการศึกษา และวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ แสดงรายละเอียดของเนื้อหา ดังต่อไปนี้

๑. ขั้นตอนแห่งการศึกษา^{๑๘}

ความศรัทธาเป็นรุ่งอรุณแห่งการศึกษา เมื่อจิตอ่อนโยนมีศรัทธาย่อมพร้อมที่จะพัฒนาไปตามลำดับที่พระพุทธเจ้าเรียกว่าอนุบุพพสิกขา คือ การเรียนไปตามลำดับ ๗ ขั้น ดังนี้^{๑๙}

๑.๑ มีศรัทธาแล้วเข้าไปหาอาจารย์

^{๑๘} พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ขอบฟ้าแห่งความรู้, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๐), หน้า ๔๖- ๔๗.

^{๑๙} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๘๓, ๔๓๒/๑๕๘, ๔๒๐.

๑.๒ ศึกษาคำสอนของท่าน

๑.๓ จดจำเรื่องที่ศึกษา

๑.๔ พิจารณาความหมายของคำที่จดจำมานั้น

๑.๕ เกิดความเข้าใจเพราะเห็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นระบบ

๑.๖ เกิดฉันทะคือความพอใจ การศึกษาต้องสร้างฉันทะนี้ให้ได้

๑.๗ อุตสาหะคือรับไม่ปฏิบัติ

ลำดับขั้นทั้งเจ็ดนี้ ทำให้การศึกษาเป็นการศึกษาเพื่อชีวิต และอาจลดขั้นลงเหลือสามขั้นใหญ่ ดังนี้

ขั้นที่หนึ่ง คือ การรับฟังและจดจำข้อมูลที่ได้จากผู้อื่นซึ่งเป็นขั้นแรกของการศึกษา (ลำดับที่ ๑-๓)

ขั้นที่สอง คือ การที่เราปฏิบัติกริยาต่อข้อมูลนั้น (ลำดับที่ ๔-๕) นั่นคือคิดพิจารณาอย่างถี่ถ้วน การที่เราคิดคือเราเป็นฝ่ายกระทำต่อข้อมูลนั้นโดยจับพลิกคว่ำพลิกหงาย มีปฏิกริยา (Reaction) คือกระทำตอบต่อข้อมูลที่ได้รับ เหมือนกับการฟังการบรรยาย จะต้องคิดตามไปด้วย นี่เป็นปฏิกริยาต่อข้อมูล การรับข้อมูลแบบ Passive ยังไม่เรียกว่าการศึกษา

ขั้นที่สาม คือ เกิดเจตคติต่อเรื่องนั้นว่าดีหรือเลวถ้าเห็นว่าดีก็มีฉันทะ คือ พอใจที่จะทำตามแล้วอุตสาหพยายามจนเกิดทักษะ (ลำดับที่ ๖-๗)

ในการนำเสนอขั้นตอนแห่งการศึกษานี้ พระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้นำเสนอตามแนวทางที่สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ อนุปพฺพสิกขา ซึ่งเป็นขั้นตอนการพัฒนาการเรียนรู้ที่มีการพัฒนามาตั้งแต่สมัยพุทธกาล และจะยังคงสามารถนำไปใช้ได้จริงในการจัดการศึกษาในยุคปัจจุบัน

๒. บทบาทของครูในการจัดการศึกษา^{๒๐}

ในการให้การศึกษานั้น บทบาทของครูมีอยู่กับการแนะนำวิธีการ ถ้าผู้เรียนสามารถทำเองได้ ครูไม่ต้องเข้าไปยุ่งวุ่นวายกับเขา ครูต้องมีอุเบกขา คือ วางเฉยบ้าง แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าครูไม่สำคัญ บทบาทของครูอยู่ที่การแนะนำ ครูที่ดีต้องมีทั้งวิชาและจรณะ (วิชาจรณสมปนฺโน) วิชาคือความรู้ดี จรณะคือความประพฤติดี วิชาทำให้ครูแนะนำดี จรณะทำให้ครูน่าดี แนะนำคือสอนให้จำเพื่อทำตาม นำคือทำให้ดูเป็นแบบอย่างสร้างแรงบันดาลใจ บทบาทสำคัญของครูมีสามคำคือ แนะนำให้ทำ นำให้ดู อยู่ให้เห็น พระพุทธเจ้าเป็นผู้แนะนำดีจึงได้ชื่อว่าศาสดาหรือบรมครู บทบาทในการสอนของพระพุทธเจ้าอยู่ที่การแนะนำ ดังพุทธพจน์ที่ว่า

^{๒๐} พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ขอบฟ้าแห่งความรู้, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๐), หน้า ๔๐-๔๓.

“ตุมเหทิ กิจจํ อาตปปี อุกขาตาโร ตถาคตา
การลงมือปฏิบัติจริงจึงเป็นหน้าที่ของท่านทั้งหลายพระตถาคตเป็นผู้
บอกวิธีการ”^{๒๑}

พระพุทธเจ้าทรงถือว่าครูมีความสำคัญมากเพราะครูเป็นกัลยาณมิตร ครูคือคนบอกทางเดินให้เราไปค้นหาอะไรต่าง ๆ และเป็นแบบอย่างที่ดี ถ้าโลกนี้ไม่มีครู เราไม่อาจมีชีวิตรอดอยู่ได้ ถามว่าครูคนแรกของเราคือใคร ตอบว่าพ่อแม่เป็นบูรพาจารย์คือครูคนแรกของเรา เมื่อเป็นเด็กเล็กเราต้องอาศัยพ่อแม่ในบ้านเป็นกัลยาณมิตร ขอบฟ้าแห่งความรู้จำกัดอยู่ภายในบ้าน ต่อมาขอบฟ้าแห่งความรู้ขยายตัวออกไปนอกบ้าน เราก็ต้องอาศัยคนอื่นเป็นกัลยาณมิตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่จะบรรลุธรรม เป็นพระอรหันต์ไม่มีกัลยาณมิตรไม่ได้ พระพุทธศาสนาตั้งขึ้นมาได้เพราะมีพระพุทธเจ้าเป็นกัลยาณมิตรองค์แรก ต่อจากนั้นพระสาวกบุตรต่อให้ฉลาดเพียงใดก็บรรลุธรรม ด้วยตนเองไม่ได้ ต้องอาศัยพระพุทธเจ้าเป็นครู พระสาวกอื่น ๆ สืบทอดพระศาสนาต่อเนื่องกันมาก็เพราะระบบครูสอนศิษย์สืบทอดมาจนทุกวันนี้ เพราะฉะนั้นพระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า

“สกลเมว หนิํ อานนท พุทฺทมจริยํ ยถิทํ กัลยาณมิตฺตตา แปลความ
ว่า ความมีกัลยาณมิตรนี้แหละเป็นเนื้อตัวทั้งหมดแห่งพุทธมจรย์คือ
พระศาสนา”^{๒๒}

โดยนัยนี้ คำสอนในพระไตรปิฎก ก็คือกัลยาณมิตรการพัฒนาปัญญาต้องเริ่มด้วยการมีแหล่งข้อมูลที่ดีเป็นกัลยาณมิตร เรียกว่า สัปบุริสสังเสวะ แปลว่าการคบคนดีหรือแหล่งข้อมูลที่ดี การพัฒนาปัญญาจะเริ่มที่กัลยาณมิตร

เราจะได้ประโยชน์จากกัลยาณมิตรก็ต่อเมื่อเรามีจิตอ่อนโยน ถ้าจิตไม่อ่อนโยน แม้เราจะอยู่ใกล้นักปราชญ์ เราก็จะไม่ได้อะไรจากท่าน เหมือนทัพพีที่ไม่รู้รสแกง จิตอ่อนโยนมีลักษณะเหมือนจิตของเด็ก จอห์นดิวอี้กล่าวว่าจิตใจของเด็กปรับตัวง่ายเพราะมีลักษณะเป็น Plasticity คือเหมือนพลาสติกเหลวที่พร้อมจะปรับรูปเป็นสิ่งต่าง ๆ ได้ เด็กจึงเลียนแบบง่าย เหมือนดินเหนียวที่เราจะปั้นเป็นรูปอะไรก็ได้ จิตชนิดนี้ภาษาบาลีเรียกว่ามีมุทุตา คือความอ่อนโยน เด็กมีจิตอ่อนโยนเพราะธรรมชาติของเด็กยังต้องพึ่งพาคนอื่น ความรู้สึกว่าต้องพึ่งพาผู้ใหญ่ทำให้เด็กเล็กรู้จักประจบเรียกหาความรักความเอาใจใส่ นี่คือเสน่ห์ของเด็ก เมื่อเด็กโตเป็นวัยรุ่น เขาารู้สึกว่าตัวเองเข้มแข็งพอที่จะยืนอยู่บนลำแข้ง ความกระด้างก็เกิดขึ้นในจิตใจของวัยรุ่น จิตใจที่แข็งแกร่งจะปรับรูปเป็นอะไรได้ยาก จิตใจที่เหมาะสมกับการเรียนรู้คือจิตใจที่อ่อนโยนด้วยศรัทธาคือความเชื่อความเลื่อมใส เด็กจะเรียนกับ

^{๒๑} พุ.ธ. ๒๕/๓๐/๕๑.

^{๒๒} ส.ส. ๑๕/๓๘๖/๑๒๗.

ครูได้ง่าย ถ้าเด็กมีศรัทธาต่อครู การศึกษาและปฏิบัติธรรมเริ่มต้นที่ความศรัทธาในพระรัตนตรัย พระพุทธเจ้าตรัสว่า สทฺธาย ตรตี โหฌ คนจะข้ามห้วงแห่งความทุกข์ได้ด้วยศรัทธา^{๒๓}

ตามทัศนะของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) นั้นบทบาทของครูอยู่ที่การแนะนำ ครูที่ดีต้องมีทั้งวิชาและจรณะ วิชาคือความรู้ดี จรณะคือความประพฤติดี วิชาทำให้ครูแนะนำ จรณะทำให้ครูน่าดี แนะนำสอนให้จำเพื่อทำตาม นำคือทำให้ดูเป็นแบบอย่างสร้างแรงบันดาลใจ บทบาทสำคัญของครูจึงมีสามคำ คือ แนะนำให้ทำ นำให้ดู อยู่ให้เห็น ซึ่งเป็นหัวใจสำหรับบุคคลที่จะเป็นครูหรือผู้ให้ความรู้ที่ดีและสมบูรณ์ที่สุด

๓. วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ^{๒๔}

การศึกษาต้องประกอบด้วยขั้นตอนการรับข้อมูล (สุตมยปัญญา) และการคิดวิเคราะห์ข้อมูล (จินตามยปัญญา) ขงจื๊อกล่าวไว้คล้ายกันว่า เรียนโดยไม่คิดเสียเวลาเรียน คิดโดยไม่เรียนเข้ารกเข้าพง ที่ว่าการให้การศึกษาเหมือนการสอนวิธีจับปลาคือสอนให้เด็กรู้ว่าที่ไหนมีปลาคือแหล่งข้อมูล และสอนวิธีจับปลานั้นคือวิธีคิดย่อยข้อมูลด้วยโยนิโสมนสิการ

แหล่งข้อมูลท่านเรียกว่ากัลยาณมิตร หรือปรโตโมสะ (การรับข้อมูลจากผู้อื่น) วิธีคิดก็คือโยนิโสมนสิการพระพุทธเจ้าตรัสว่า ทั้งปรโตโมสะและโยนิโสมนสิการเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้เกิดความรู้เห็นถูกต้องตามความเป็นจริงคือสัมมาทิฏฐิ^{๒๕}

โยนิโส แปลว่า ถูกต้องแยบคาย มนสิการ แปลว่า ทำไว้ในใจ โยนิโสมนสิการหมายถึงการทำไว้ในใจโดยแยบคายหรือการคิดเป็นถูกต้องตามความเป็นจริงโดยอาศัยการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบและคิดเชื่อมโยงตีความข้อมูลเพื่อนำไปใช้ต่อไป

โยนิโสมนสิการมีวิธีคิดสรุปได้เป็นสี่แบบด้วยกันดังนี้

๑. อุปายมนสิการ คือ คิดถูกวิธี การศึกษาต้องสอนให้คนมีวิธีคิดวิธีวิจัยและใช้วิธีการนั้นอย่างถูกต้องว่องไว

๒. ปณมนสิการ คือ คิดมีระเบียบ การศึกษาจะต้องสอนให้คิดต่อเนื่องอย่างเป็นระบบมีระเบียบไม่กระโดดไปกระโดดมา คิดอย่างมีเป้าหมาย

๓. การณมนสิการ คือ คิดมีเหตุผล รู้จักเชื่อมโยงว่าเหตุนี้นำไปสู่ผลอะไรหรือผลนั้นมาจากเหตุอะไร

๔. อุปาทกมนสิการ คือ คิดเป็นกุศล เป็นการคิดเพื่อค้นหาแก่นสารสาระ เมื่อได้รับข้อมูลข่าวสารมากมายต้องรู้จักกรองเอาส่วนที่เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับเรา

^{๒๓} ส.ส. ๑๕/๗๔๓/๓๒๕.

^{๒๔} พระราชมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ขอบฟ้าแห่งความรู้, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สหธรรมิก, ๒๕๔๐), หน้า ๕๒- ๖๐.

^{๒๕} อัง. พุท. ๒๐/๓๗๑/๑๑๐.

เรื่องโยนิโสมนสิการทั้งสี่ข้อนี้ พระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้เขียนเป็นบทกลอนเพื่อให้จำง่ายดังต่อไปนี้

โยนิโสมนสิการท่านว่าไว้ คือคิดเป็นทำใจในวิถีแห่งความจริงความงามและความดี ด้วยคิดสี่ประเด็นเป็นสำคัญ

๑. คิดอะไรก็ให้มีวิธีคิด
๒. ตั้งดวงจิตแน่วแน่ไม่แปรผัน
๓. ใช้เหตุผลแก้ปัญหาสารพัน
๔. ต้องใจมั่นตามครรลองมองแง่ดี

จากหลักโยนิโสมนสิการทั้งสี่ข้อนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ดังนี้

ประการแรก **อุปายมณสิการคือคิดถูกวิธี** เมื่อท่านกำลังศึกษาค้นคว้าเรื่องอะไร ท่านต้องเลือกวิธีการศึกษาให้สอดคล้องกับธรรมชาติของเรื่องนั้น ได้พูดมาแล้ว ในตอนต้นว่า พระพุทธศาสนาเป็นวิภาษวาท คือ สอนจำแนกแยกประเด็น วิธีการจำแนกแยกประเด็น เรียกว่า วิภาษวิธี คือ คิดแยกย่อย เช่น แยกย่อยมนุษย์ออกเป็นชั้น ๕ ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ละชั้น ยังแยกย่อยไปได้อีก วิธีการของวิทยาศาสตร์ก็ใช้วิภาษวิธี ที่เรียกกันว่า Reduction คือ การลดทอนลงเป็นส่วนย่อย เมื่อนักวิทยาศาสตร์ศึกษาเรื่องอะไร เขาจะลดทอนเรื่องนั้นให้เป็นจุดเล็ก ๆ แล้วดูทุกส่วนประกอบอย่างละเอียดเพื่อให้รู้จักว่าสิ่งนั้นคืออะไร การค้นพบอนุภาคของประมาณูที่แบ่งย่อยเป็นอิเล็กตรอน โปรตอน และนิวตรอน เป็นตัวอย่างอันหนึ่งของวิภาษวิธีในวิทยาศาสตร์

วิภาษวิธีนอกจากจะทำให้ได้ความรู้แล้วยังเป็นวิธีคิดภาคปฏิบัติในการดำรงชีวิตอีกด้วย วิภาษวิธีทำให้พระพุทธศาสนาได้ชื่อว่าฉนิกวาทคือสอนให้อยู่ในขณะปัจจุบัน สิ่งทั้งหลายเกิดดับทุกขณะ ขณะปัจจุบันสำคัญที่สุด ท่านสอนให้มีสติรู้ตัวทันปัจจุบัน คือใช้เวลาปัจจุบันให้คุ้มค่าที่สุด อดีตผ่านไปแล้ว อนาคตยังมาไม่ถึง เมื่อทำปัจจุบันดี ปัจจุบันจะดูแลอนาคต นี่คือการใช้วิภาษวิธีแบ่งเวลาเป็นขณะอดีต ปัจจุบันและอนาคต โดยถือว่าขณะปัจจุบันสำคัญที่สุด

พระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้เล่าเรื่องที่เป็นปริศนาธรรมว่า ชายหนุ่มคนหนึ่งวิ่งหนีเสือมาถึงหน้าผา เสือไล่ตามใกล้เข้ามา เขาเห็นถ้ำวัลย์แขวนอยู่ริมหน้าผา เขารีบโจนลง คว้าถ้ำวัลย์ห้อยต้องแตงอยู่ที่หน้าผานั้น เสือตัวนั้นรอตะครุบเขาอยู่ข้างบน มองลงไปข้างล่างไม่ลึกเท่าไร มีพื้นราบเสืออีกตัวหนึ่งรอเขาอยู่ ถ้าเขาหล่นลงไปก็ถูกเสือกินหนีเสือปะเสือ เขาจับถ้ำวัลย์ห้อยโหนตัวอยู่กลางอากาศในขณะนั้นมีหนูสองตัว ตัวหนึ่งขวากับตัวหนึ่งดำได้มากัดถ้ำวัลย์ที่เขาจับอยู่ เขาจะทำอะไรดี หนุ่มคนนั้นมองขึ้นไปเห็นเสือ มองลงข้างล่างก็เห็นเสือ หนูสองตัวกำลังกัดถ้ำวัลย์อยู่ เขามองไปด้านข้างเห็นผลองุ่นกำลังสุกงอมพอดีจึงเอื้อมมือไปปลิดผลองุ่นใส่ปากปรากฏว่าผลองุ่นอร่อยอย่างที่ไม่เคยลิ้มรสมาก่อนในชีวิต เขาอยู่กับปัจจุบัน

ประการที่สอง **ปณณสิการคือคิดมีระเบียบตรงไปสู่เป้าหมายไม่เหวี่ยงนอกทาง** คำว่าเป้าหมายคือวัตถุประสงค์หลักของการทำกิจกรรม ไม่ใช่วัตถุประสงค์รอง เป้าหมายหลักของการเรียนคือหาความรู้ เป้าหมายหลักของการสอนคือให้ความรู้ เงินเดือนเป็นเป้าหมายรอง ปรัชญาฮินดูเรียกการทำงานโดยไม่หวังผลตอบแทนว่า นิสกามกรรม หลวงพ่อพุทธทาสกล่าวว่างานทุกชนิด ด้วยจิตว่าง อิมมานูเอล คานต์เรียกว่า Duty for duty's sake ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ เหมือนกับนักกีฬาวิ่งจะไปถึงที่เป้าหมายโดยไม่ใส่ใจเรื่องรางวัล เวลาวิ่งนั้นถ้าเขาคิดว่าจะได้เหรียญเงิน มือจะสั่น ถ้าเขาคิดว่าจะได้เหรียญทอง ตาของเขาจะพร่ามัวมองเห็นภาพซ้อนกันและยิ่งพลาดเป้า ถ้าคิดแต่เรื่องวิ่งให้ตรงเป้า มือจะไม่สั่นตาจะไม่พร่ามัวและจะยิ่งไม่พลาดเป้า

มีเรื่องเล่าว่ามีพระบวชใหม่อยู่ ๔ รูปในวัดแห่งหนึ่ง ปฏิบัติกรรมฐานเคร่งครัด ทำข้อตกลงกันว่าเราบวชกันแค่พรรษาเดียว เพราะฉะนั้นต้องปฏิบัติเข้มห้ามพูดกัน ห้ามคุยกัน เราจะไม่พูดคุยกัน ๗ วันถ้าใครพูดก่อนถือว่าคนนั้นแพ้ พระทั้งสี่รูปนั่งกรรมฐานมีสติตลอดเวลาไม่พูดกัน เวลากลางวันผ่านไปด้วยความเรียบร้อย พอตกกลางคืนท่านก็นั่งกรรมฐานต่อ จดตะเกียงวอมแวม พอดีน้ำมันตะเกียงใกล้หมด แสงตะเกียงก็หรี่ลงเกือบจะดับ พระรูปแรกมองตะเกียงแล้วทนไม่ได้ พอดิ룩ศิษย์เดินผ่านมา การที่ท่านใส่ใจกับตะเกียงมากทำให้ลืมสัญญาห้ามพูด ท่านก็หลุดปากพูดกับลูกศิษย์ว่า “เติมน้ำมันตะเกียงให้หน่อย”

พระรูปที่สองรับท้วงว่า “นั่นแน่ ท่านพูดแล้ว เราตกลงกันแล้วว่าจะไม่พูดนะ”

พระรูปที่สี่ดีใจเปล่งอุทานว่า “มีผมไม่พูดอยู่คนเดียว”

การลืมเป้าหมายเช่นนี้เพราะไม่มีสติกำกับ ความคิดจะมีระเบียบถ้าไม่ลืมสติ

ประการที่สาม การณณสิการคือคิดมีเหตุผล รู้เท่าถึงการณ์ เห็นเหตุแล้วคาดว่าผลอะไรจะตามมา เห็นผลแล้วรู้ว่ามาจากเหตุอะไร ต้องสามารถเชื่อมโยงกรรมเข้ากับวิบาก กรรมคือการกระทำเป็นเหตุ วิบากคือผลของการกระทำ ทุกวันนี้ที่เราพูดว่าทำดีไม่ได้ดี คือเราไปดูผลระยะสั้นเช่นได้เงินทอง ไม่ดูผลระยะยาว

คนทุกวันนี้ได้รับอิทธิพลจากโฆษณาทีวีที่ออกมาเป็นชิ้น ๆ ใช้เวลาออกอากาศไม่กี่วินาทีนี่คืออันตรายนของข้อมูลข่าวสารทุกวันนี้ เพราะทำให้คนชินกับการรับข้อมูลข่าวสารที่ถูกตัดตอนมาเสมอ ไม่สามารถคิดเชื่อมโยงให้เห็นภาพทั้งระบบ พอได้ข้อมูลนิดเดียวแล้วด่วนสรุป เหมือนกรณีที่บางคนหยิบส้มผลหนึ่งขึ้นมาชิมเมื่อส้มผลนั้นเปรี้ยว เขาด่วนสรุปว่าส้มทั้งถังเปรี้ยว

ประการที่สี่ **อุปปาทกมนสิการคือคิดเป็นกุศล** ค้นหาส่วนดีมาทำประโยชน์ นำส่วนดีไปใช้ ส่วนที่ไม่ดีเว้นไว้ อันนี้จะโยงไปสู่การปฏิบัติ โยนิโสมนสิการมุ่งหาส่วนดีของสิ่งต่างๆ มาใช้สร้างความหวังและกำลังใจตนเอง คือ อสังขาริกวิริยะ Self-motivation หมายถึงกำลังใจที่เกิดขึ้นเองโดยไม่ต้องมีคนอื่นมาปลุกใจ คนที่จะประสบความสำเร็จจะต้องมีวิธีการกระตุ้นตัวเองตลอดเวลา ดังคำประพันธ์ที่ว่า

มองโลกแง่ดีมีผล	เห็นคนอื่นดีมีค่า
ปลุกใจให้เกิดศรัทธา	ตั้งหน้าทำดีมีคุณ
มองโลกด้านร้ายกลายเป็นดี	ใจรับแต่เรื่องเคืองชุ่น
เหนื่อยหน่ายเลิกสร้างทางบุญ	ชีพ่วนวายแท้แน่เอย

โยนิโสมนสิการทั้งสี่ประการเป็นวิธีคิดเพื่อเข้าถึงความจริงและอยู่อย่างสอดคล้องกับความจริงในธรรมชาติข้อแตกต่างระหว่างวิธีคิดของตะวันออกกับของตะวันตกอยู่ตรงนี้ วิธีคิดของตะวันออกมุ่งให้รู้ธรรมชาติตามความเป็นจริงไม่ใช่เพื่อกดขี่ย่ำยีทำลายธรรมชาติ แต่มุ่งให้อยู่อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ นั่นคือสิ่งที่พระพุทธศาสนาเรียกว่าอัมมานุสम्मปฏิบัติ หมายถึงปฏิบัติธรรมน้อยให้ค่อยธรรมใหญ่ คือ เลือกรูปวิธีปฏิบัติดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับเป้าหมายหลักของธรรมชาติ เช่น อยู่อย่างไม่สร้างทุกข์ให้กับตนเองและคนอื่น มีแต่สร้างประโยชน์ตนและประโยชน์ท่าน นำความรู้ทั้งหมดที่มีมาใช้ให้สอดคล้องกับความเป็นจริงในธรรมชาติ

โดยสรุปโยนิโสมนสิการเป็นขั้นตอนของการคิดที่ประกอบด้วยขั้นตอนการรับข้อมูล (สุตมยปัญญา) และการคิดวิเคราะห์ข้อมูล (จินตามยปัญญา) ประกอบด้วยวิธีคิด ๔ แบบ คือ การคิดถูกวิธี การคิดมีระเบียบ การคิดมีเหตุผล และการคิดเป็นกุศล ซึ่งเป็นการคิดที่ต้องใช้วิจารณ์ญาณ มีขั้นตอนของการคิดอย่างแยบคายเพื่อให้ได้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์มากที่สุดและเหมาะสมกับตัวเราในการนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน

๒.๕ การบูรณาการการศึกษาตามแนวทางของพุทธปรัชญาการศึกษา

ในการนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการบูรณาการการศึกษานี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่จริง โดยการยกตัวอย่างกรณีศึกษาที่พระพรหมบัณฑิตได้นำมาใช้ในการแนะนำ ประกอบด้วย กรณีศึกษาการปฏิบัติหน้าที่พระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และกรณีศึกษาการจัดการศึกษาแบบโรงเรียนวิถีพุทธ

๑. กรณีศึกษาการปฏิบัติหน้าที่พระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

จากการนำเสนอวิธีการสอนของ พระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตโต)^{๒๖} นั้นเป็นการสอนที่มีการยกตัวอย่างประกอบได้ชัดเจน ดังได้บรรยายธรรมแก่พระธรรมทูตสายต่างประเทศ ไว้ว่า รวมความว่า พระธรรมทูตและพระนักเผยแผ่พระศาสนาทั้งในประเทศและต่างประเทศต้องดำเนินตามนโยบายการเผยแผ่พระศาสนาหรือธรรมประกาศนโยบายที่พระพุทธองค์ทรงประทานแก่พระ

^{๒๖} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), ธรรมประกาศนโยบาย, บทบรรยายในโครงการอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศ ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วังน้อย เมื่อวันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๕๒), หน้า ๒๙๔-๒๙๕.

อรหันต์รุ่นแรก ๖๐ รูป ซึ่งพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ขยายเป็นนโยบาย ๕ ข้อ ดังต่อไปนี้

๑. ตกปลานอกบ้าน หมายถึง การออกไปสอนธรรมนอกวัดเพื่อดึงคนเข้าหา พระศาสนา สมัยนี้เราสามารถอาศัยสื่อต่าง ๆ ส่งธรรมออกไปถึงชาวบ้านโดยที่ตัวเรายังอยู่ภายในวัด

๒. ประสานสิบทิศ หมายถึง การรวบรวมคนดีมีฝีมือนอกวัดมาช่วยงานเผยแผ่ พระศาสนาที่จัดขึ้นทั้งในวัดและนอกวัด

๓. ผูกมิตรทั่วหล้า หมายถึง การยื่นไมตรีจิตมิตรภาพให้กับคนทุกคน แม้กระทั่ง เพื่อนร่วมโลกที่นับถือศาสนาอื่นเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

๔. บริหารปัญญา หมายถึง การศึกษาหาความรู้เพื่อเตรียมตัวให้พร้อมในการ เผยแผ่พระศาสนาและการสร้างเครือข่ายแห่งปัญญาเพื่อใช้เป็นที่พักพิงและแหล่งอ้างอิง

๕. สาลิกาป้อนเหยื่อ หมายถึงการลงมือเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยลีลาการ สอนธรรมที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย นั่นคือขึ้นต้นให้ต้นเต็น เต้นชัดในตอนกลาง ชี้ทางในตอนจบ

พระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ทำหน้าที่ผู้บอกทางให้แล้ว ต่อจากนี้ไป เป็นหน้าที่ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหลายที่จะนำเอาธรรมประกาศนโยบายทั้ง ๕ ข้อไปถือปฏิบัติ ซึ่ง สอดคล้องกับการที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ตุมเหติ กิจจํ อาตบปี อกขาตาโร ตถาคตา” แปลความว่า “ท่านทั้งหลายต้องทำความเพียรเอง พระตถาคตเจ้าเป็นผู้ชี้ทาง”

เมื่อปฏิบัติตามนโยบายนี้ บางท่านทำได้มากข้อ บางท่านทำได้น้อยข้อ บางท่านทำไม่ได้ สักข้อ เราจึงได้พระธรรมทูต ๓ แบบ คือ แบบแครอท แบบไข่และแบบกาแฟ ซึ่งแบบไหนจึงจะดีที่สุด

เราหาภาชนะสำหรับต้มน้ำมา ๓ ใบ ใส่ น้ำก่อนภาชนะ จากนั้นยกภาชนะทั้งสามวางไว้บน เตาแล้วทิ้งไว้ ๑๕ นาทีจนน้ำเดือดได้ที่แล้วหยิบแครอทใส่ลงในภาชนะที่ ๑ ใส่ไข่ลงในภาชนะที่ ๒ และใส่เมล็ดกาแฟลงในภาชนะที่ ๓ ต้มในน้ำเดือดสักพักหนึ่งแล้วตักแครอทและไข่ออกมาวางไว้ใน ชาม รินน้ำกาแฟใส่แก้ว เมื่อตรวจสอบของทั้งสามอย่าง ผลที่ออกมาแตกต่างกันดังนี้

๑. ก่อนต้ม แครอทแข็ง เมื่อต้มแล้ว แครอทอ่อนนิ่ม

๒. ก่อนต้ม ไข่เปาะบาง เมื่อต้มแล้ว ไข่แข็ง

๓. ก่อนต้ม เมล็ดกาแฟแข็ง เมื่อต้มแล้วละลายกลายเป็นน้ำกาแฟหอมกรุ่น

ชีวิตของคนเราเหมือนแครอท ไข่หรือกาแฟอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งขึ้นอยู่กับว่าธาตุแท้ของ เราเป็นแบบไหน ภาชนะน้ำเดือดเป็นเหมือนเวทีเผยแผ่ธรรมของเรา พอได้ขึ้นเวทีแล้ว ผลออกมา ต่างกันดังนี้

๑. บางคนเป็นแบบแครอท คือก่อนขึ้นเวทีทำงานจริงดูเป็นคนมาดเข้ม ท่าทางสูงน ่าดี แต่พอทำงานจริงเจอปัญหาหนักเข้า บ่นปวดหัว ร้องไห้กระจองอแง อยากลาออกทุกวัน แบบนี้เป็น โลกาธิปไตย คือ ยอมให้คนอื่นมาบงการชีวิต

๒. บางคนเป็นแบบไข่ คือก่อนขึ้นเวทีทำงานจริง ดูท่าทางนุ่มนวล ยิ้มแย้มแจ่มใส เป็นมิตรกับทุกคน หลังจากได้ทำงานไปสักพักหนึ่งเจอปัญหาหนักเข้า มีท่าทางเคร่งเครียด กลายเป็นคนปากจัด โจมตีเจ้านายทุกวัน แบบนี้เป็นอัตตาธิปไตย เอาแต่ใจตัวเอง

๓. บางคนเป็นแบบกาแฟที่ปรับสภาพของน้ำให้มีสีและกลิ่นตามกาแฟ แต่เมล็ดกาแฟก็ละลายในน้ำร้อน คนแบบนี้เรียนรู้จากความผิดพลาด สามารถเปลี่ยนวิกฤติให้เป็นโอกาส ฉลาดในการปรับปรุงตนเองและเปลี่ยนแปลงงานให้พัฒนาไปด้วยกัน แบบนี้เป็นธรรมาธิปไตย คือพบกันครึ่งทางเพื่อไปสู่เป้าหมายร่วมกัน

หากจะถามว่าพระธรรมทูตแบบไหนจะดีที่สุด คือ แบบแครอท แบบไข่หรือแบบกาแฟ พระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) เสนอว่า “แบบกาแฟจะดีที่สุด”

๒. กรณีศึกษาการจัดการศึกษาแบบโรงเรียนวิถิพุทธ

พระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการจัดทำโรงเรียนวิถิพุทธเมื่อวันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๕ ในโอกาสเข้าร่วมประชุมชี้แจงการจัดทำรายละเอียดวิชาพุทธศาสนาแก่ท่านนายกรัฐมนตรี ที่สถาบันราชภัฏสวนดุสิต ท่านนายกรัฐมนตรีแสดงความพอใจที่วิชาพระพุทธศาสนา ทำผังมโนทัศน์สรุปให้เห็นภาพรวมของเรื่องที่จะต้องเรียนทุกชั้นปี นอกจากนี้ ท่านนายกรัฐมนตรียังเห็นด้วยที่จะให้เปิดโรงเรียนที่สอนพระพุทธศาสนาแบบบูรณาการเข้ากับวิถีชีวิตในโรงเรียน ต่อมากระทรวงศึกษาธิการ เรียกโรงเรียนประเภทนี้ว่า โรงเรียนวิถิพุทธ^{๒๗}

โรงเรียนวิถิพุทธ ไม่ใช่โรงเรียนที่สอนเน้นแต่วิชาพระพุทธศาสนา หรือจับเด็กนั่งสวดมนต์ภาวนาเป็นกิจกรรมหลักเพราะถ้าทำเช่นนั้น สดมภ์ที่

๑ และที่ ๒ ของการศึกษาก็จะขาดหายไป

ดังนั้น ถ้าจะให้มีส่วนที่ ๑ (พัฒนาศักยภาพ) โรงเรียนวิถิพุทธต้องอบรมจิตใจของเด็กให้มีสติ สมาธิ และโยนิโสมนสิการพร้อมในโรงเรียนวิชาอื่นๆ เช่นภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์โรงเรียนมีงบประมาณเพียงพอสำหรับจัดหาคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์เทคโนโลยีที่ทันสมัยเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของเด็ก

สำหรับสดมภ์ที่ ๒ (พัฒนาสมรรถภาพ) โรงเรียนวิถิพุทธต้องเน้นกิจกรรมที่ฝึกเด็กให้มีความสามารถทำงานเป็นทีม เรียนรู้เรื่องการบริหารจัดการแนวพุทธ ภาวะผู้นำตามหลักพระพุทธศาสนาและที่สำคัญคือเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ ความเคารพในการศึกษาหาความรู้จากผู้อาวุโสในท้องถิ่น

^{๒๗} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ทิศทางการศึกษาไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๓๕.

สำหรับสดมภ์ที่ ๓ (พัฒนาคุณภาพ) โรงเรียนวิสุทธิพุทธจัดการเรียนการสอนที่ปลูกฝังให้เด็กมีพรหมวิหาร ๔ และสังคหวัตถุ ๔ รู้รักสามัคคี มีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่น พระพุทธศาสนาได้ชื่อว่าเป็นศาสนาแห่งสันติ พระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้ทำสงครามเพื่อเผยแพร่ศาสนาเด็กในโรงเรียนวิสุทธิพุทธต้องสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โรงเรียนวิสุทธิพุทธไม่มีปัญหานักเรียนยกพวกตีกัน

สำหรับสดมภ์ที่ ๔ (พัฒนานุชนูปถัมภ์) เป็นการสอนให้คนรู้จักควบคุมกิเลสตัณหา รู้จักแสวงหาความสงบจิตใจด้วยการปฏิบัติธรรม มีทักษะในการแก้ปัญหาหรือดับทุกข์ด้วยปัญญา

กล่าวโดยสรุปก็คือ โรงเรียนวิสุทธิพุทธเป็นโรงเรียนระบบปกติที่สอนวิชาต่าง ๆ เหมือนโรงเรียนทั่วไป แต่นำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการบริหารและจัดการเรียนการสอน เน้นที่การบูรณาการไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เข้าในหลักสูตรและกิจกรรมต่าง ๆ

โรงเรียนวิสุทธิพุทธจะขาดสดมภ์ทั้ง ๔ อย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ฉันใด โรงเรียนทั่วไปก็ขาดสดมภ์ทั้ง ๔ ไม่ได้ฉันนั้น เนื่องจากวิชาพระพุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้สดมภ์ทั้ง ๔ ครบถ้วนบริบูรณ์ ดังนั้น โรงเรียนทั้งหลายจึงต้องสอนวิชาพระพุทธศาสนา

การที่โรงเรียนวิสุทธิพุทธและโรงเรียนปกติทั่วไปอื่น ๆ จะยึดหลักจตุสดมภ์อยู่ได้ ต้องมีอริยฐาน ๔ ประการ อริยฐานธรรม แปลว่า ธรรมเป็นที่ตั้งมั่นของชีวิต ธรรมนี้เปรียบได้กับสดมภ์หรือเสาทั้ง ๔ ที่ค้ำจุนชีวิตให้เจริญงอกงามในการศึกษาและการดำรงชีวิต

พระพุทธเจ้าทรงแสดงอริยฐานธรรมไว้ในธาคูวักขงสูตร อริยฐานธรรมทั้ง ๔ ประการประกอบด้วยปัญญา (ความรู้) สัจจะ (ความจริง) จาคะ (ความสละ) และสันติ (ความสงบ) วิธีปฏิบัติธรรมทั้ง ๔ เป็นดังนี้

๑. ออย่าประมาทปัญญา (ปัญญํ นปมฺขุเขยฺย)
๒. ตามรักษาสัจจะ (สจฺจํ อนฺรฺกฺเขยฺย)
๓. เพิ่มพูนจาคะ (จาคํ อนฺนฺพฺรฺเหยฺย)
๔. ศึกษาสันติ (สนฺติํ สิกฺขเหยฺย)

เมื่อพิจารณาอริยฐานธรรมแต่ละข้อ พบว่า มีส่วนช่วยให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามหลักจตุสดมภ์แห่งการศึกษาได้ดังนี้

๑. ออย่าประมาทปัญญา

สดมภ์แรกของยูเนสโก คือ Learning to know แปลว่า เรียนเพื่อแสวงหาความรู้ ซึ่งหมายถึงความรู้ระดับปัญญา คำว่าปัญญา แปลว่า ความรอบรู้ หมายถึงรู้รอบคือรู้เป็นระบบ และรู้สึกคือรู้ไปถึงแก่นแท้ของสิ่งต่าง ๆ ถ้าเราประมาทคือเกียจคร้านในการเรียนเราจะได้ปัญญาจากโรงเรียน แต่จะได้แค่สัญญา คือท่องจำสิ่งที่ครูสอน

ผู้ไม่ประมาทในการแสวงหาปัญญา จะมีความอ่อนน้อมถ่อมตน ไม่ทำตัวเป็นชาลันถั่วย แต่จะเข้าไปหาผู้รู้เพื่อขอความกระจ่างจากท่าน โสคราตีสเป็นผู้ไม่ประมาทในการแสวงหาปัญญา เมื่อ

เขาตระหนักว่าตนเองไม่รู้เรื่องอะไร เขาไปศึกษาจากปราชญ์ในเรื่องนั้นดังที่โสกราตีส กล่าวไว้ว่า “หนึ่งเดียวที่ข้าพเจ้าไม่รู้อะไร” พระพุทธเจ้าตรัสไว้คล้ายกันว่า^{๒๘}

โย พาลो มณฺเฑติ พาลยํ	ปณฺทิตो วาปี เตน โส
พาลो จ ปณฺทิตมานิ	ส เว พาลอติ วุจจติ
คนโง่ (พาล) ที่รู้ตัวเองว่าโง่	ยังเป็นคนฉลาด (บัณฑิต) ได้บ้าง
ส่วนคนโง่ที่สำคัญตนว่าฉลาด	นับว่าโง่แท้

ในยุคข้อมูลข่าวสารนี้ แต่ละวันมีข้อมูลข่าวสารจำนวนมหาศาลแพร่สะพัดตามสื่อต่าง ๆ จนเราตามไม่ทัน ทุกวันคนเราไม่ได้ขาด Information (ข้อมูลข่าวสาร) แต่ขาด Attention (การใส่ใจ) มากกว่าเราต้องแยกแยะให้ออกว่า ข้อมูลไหนเป็นเพียงข่าว ข้อมูลไหนเป็นสารและให้ความสนใจ เฉพาะสิ่งที่เป็นสาระจริง ๆ วิธีคิดไตร่ตรองเพื่อเลือกสรรสิ่งที่เป็นสาระจากข้อมูลดิบอย่างนี้ เรียกว่า โยนิโสมนสิการ (Wise Attention) พระพุทธศาสนาจัดให้โยนิโสมนสิการเป็นรุ่งอรุณแห่งปัญญา คือ เป็นกุญแจไขประตูไปสู่ปัญญา ผู้แสวงหาปัญญาต้องหมั่นอ่านและฟังให้มาก จากนั้นจึงนำข้อมูลมาคิด วิเคราะห์ด้วยโยนิโสมนสิการเพื่อให้เกิดปัญญา

๒. ตามรักษาสัจจะ

สคตมภ์ที่ ๒ คือ Learning to do หมายถึง เรียนเพื่อใช้ทำงานในการเรียนประเภทนี้ ต้องมีภาคปฏิบัติที่ผู้เรียนต้องมีกตัญญูตามคัมภีร์ คือ ความปรารถนาที่จะทำจริง นั่นคือมีอธิษฐานธรรม ข้อสัจจะซึ่งแปลว่าความจริง สัจจะหมายถึงจริงจังและจริงใจ ผู้มีสัจจะเป็นคนพูดจริงทำจริง และจริงใจ ทุกวันนี้ เราต้องการเพื่อร่วมงานที่มีคุณลักษณะดังกล่าว

หลายปีมาแล้ว ปลัดกระทรวงศึกษาธิการชื่อบรรจง ชูสกุลชาติ ได้กล่าวรายงานต่อที่ประชุม ณ ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาลว่า กระทรวงศึกษาธิการ เคยส่งแบบสอบถามไปยังบริษัทห้างร้านทั้งหลายว่า ผลผลิตของกระทรวงศึกษาธิการเป็นอย่างไรบ้าง ในด้านความรู้ ทักษะและคุณธรรม จริยธรรม

คำตอบที่ได้รับส่วนใหญ่บอกว่า ความรู้ของผู้เรียนจบจากสถาบันการศึกษาที่สังกัด กระทรวงศึกษาธิการอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานดี ทักษะพื้นฐานก็พอใช้ได้ แต่ยังไม่เป็นที่น่าพอใจ เพราะอุปกรณ์ต่างๆ เช่น คอมพิวเตอร์ ส่วนมากมักจะตกทุน เพราะมีงบประมาณจำกัด เรื่องนี้ไม่น่าเป็นห่วง เพราะเวลาจะทำงานก็จัดปฐมนิเทศกันใหม่อยู่ดี ที่น่าเป็นห่วงก็คือคุณธรรมจริยธรรม เวลาสอนข้อเขียนหรือสอบสัมภาษณ์เข้าทำงานก็วัดไม่ได้ว่าเป็นคนดีขนาดไหน พอเข้ามาทำงานแล้วจึงรู้ว่า

^{๒๘} อ้างถึงใน พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ทิศทางการศึกษาไทย*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๓๘.

ปัญหา ดังนั้น จึงขอให้กระทรวงศึกษาธิการผลิตคนที่มีคุณธรรมจริยธรรมอย่างน้อย ๓ ข้อ คือ ๑) เป็นคนรับผิดชอบ ๒) ซื่อสัตย์ ๓) ตรงต่อเวลา

เมื่อวิเคราะห์ดูแล้ว คุณลักษณะทั้ง ๓ ประการนี้ ก็คือสัจจะนั่นเอง ที่ว่ารับผิดชอบก็คือทำจริง ที่ว่าซื่อสัตย์ก็คือจริงใจและจริงวาจา ส่วนที่ว่าตรงต่อเวลาก็แสดงว่าเป็นคนจริงใจอีกเช่นกัน ดูเหมือนว่าสังคมไทยจะเป็นโรคขาดคนที่พูดจริง ทำจริงและเป็นจริง ๆ

๓. เพิ่มพูนจาคะ

สดมภ์ที่ ๓ คือ Learning to live together แปลว่า เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันฉันญาติมิตร คนที่จะอยู่ร่วมกับคนอื่นได้ต้องมีน้ำใจไม่เห็นแก่ตัว มีความเสียสละ นั่นคือมีจาคะ คำว่า จาคะ แปลว่า ความเสียสละ มี ๒ ความหมาย คือ

๑. อามิสจาคะ เสียสละสิ่งของให้คนอื่น

๒. กิเลสจาคะ สละกิเลส กำจัดความไม่ดีในใจ เช่น ความโลภความโกรธออกไป

จาคะในที่นี้ เป็นทั้งอามิสจาคะและกิเลสจาคะ เราทำอามิสจาคะด้วยการสละสิ่งของช่วยกันคนละไม้คนละมือ มีอะไรก็ร่วมด้วยช่วยกันแต่การเสียสละสิ่งของจะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยกิเลสจาคะ คือสละความตระหนี่เห็นแก่ตัว ตราบดที่ใจยังมีความตระหนี่เห็นแก่ตัว การบริจาคด้วยการสละสิ่งของก็เกิดขึ้นไม่ได้ บางคนตั้งใจว่าจะร่วมบริจาคเพื่อการกุศลหนึ่งพันบาท แต่ความตระหนี่ทำให้เสียตายสตางค์ จึงเปลี่ยนใจไปบริจาคเพียงยี่สิบบาท

มีคนแอบได้ยินธนบัตรใบละพันบาทคุยกับธนบัตรใบละยี่สิบบาทเรื่องประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านมา ธนบัตรใบละหนึ่งพันบาทคุยว่าเขาได้เดินทางท่องเที่ยวอย่างโชกโชน เช่น ไปชอบปิ้งตามห้างสรรพสินค้าบ้างเคยอยู่ในกระเป๋าสตางค์ของคนดัง เช่น ท่านนายกรัฐมนตรี และเคยไปต่างประเทศหลายครั้ง โดยเข้าไปท่องเที่ยวบ่อนการพนันในเขตประเทศเขมรธนบัตรยี่สิบบาทฟังอย่างตื่นเต้นแล้วพูดว่า “น่าอิจฉาพี่พันบาทจังเลยที่ได้ไปเที่ยวมาทั่ว พวกยี่สิบบาทอย่างผมไม่ได้ไปไหนหรอก ส่วนมากเรามักจะวนเวียนอยู่ตามศาลาวัด คือคนจะติดพวกผลไ้วที่ต้นผ้าป่าหรือใส่ของกุฐินเป็นประจำ”

ดังนั้น การสละความตระหนี่และการสละสิ่งของจึงไปด้วยกันความเสียสละจะทำให้เราสามารถอยู่ร่วมกันฉันญาติมิตรดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า

“ทพมานิ ปิโย โหติ ผู้ให้ย่อมเป็นที่รัก”

“ทพ มิตตานิ คนถติ ผู้ให้ย่อมผูกมิตรไว้ได้”

๔. ศึกษาสันติ

สดมภ์ที่ ๔ คือ Learning to be เรียนรู้เพื่อเป็นมนุษย์ที่เต็มบริบูรณ์ เพราะได้รับการพัฒนาทั้งทางกายและทางจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมีจิตใจที่เปี่ยมด้วยปัญญา จึงเป็นอิสระหลุดพ้นจากการบีบคั้นของอำนาจกิเลสตัณหาดังคำกล่าวที่ว่า “ทุกข์มีเพราะยึด ทุกข์ยึดเพราะอยาก ทุกข์มาก

เพราะพลอย ทุกข์น้อยเพราะหยุด ทุกข์หลุดเพราะปล่อย” เมื่อปล่อยวางแล้วย่อมหลุดพ้นทุกข์ และพบความสุขสงบคือสันติ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “นตฺถิ สนฺติปรํ สุขํ สุขอื่นยิ่งกว่าความสงบไม่มี”

คำว่า “พระอรหันต์” แปลเป็นภาษาอังกฤษว่า Perfected One (มนุษย์ที่สมบูรณ์) ดังนั้น มนุษย์ที่สมบูรณ์ในพระพุทธศาสนา จึงหมายถึงผู้บรรลุวิมุตติ คือเป็นอิสระหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง เมื่อพบอิสรภาพแล้วชีวิตย่อมพบกับสันติสุขถาวร

วิมุตติจึงเป็นเป้าหมายของการศึกษาตามหลักไตรสิกขา ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “สมาธิที่มีศีลอบรมแล้วย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตที่มีปัญญาอบรมแล้วย่อมหลุดพ้นจาก อาสวะโดยชอบ” ความหลุดพ้นนี้ก็คือวิมุตติซึ่งเป็นบรมสันติ เมื่อคนเราบรรลุถึงวิมุตติแล้วถือว่าเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ท่านเรียกว่าพระอเสขะ หมายถึง ผู้จบการศึกษาสูงสุดในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษากรณีศึกษาเกี่ยวกับแนวทางการจัดการศึกษาตามแนวทางของพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ท่านได้มุ่งเน้นการพัฒนาที่ตัวบุคคลเป็นสำคัญ โดยเน้นที่สมรรถภาพทั้ง ๔ เป็นแนวทางในการพัฒนา ประกอบด้วย การพัฒนาศักยภาพ การพัฒนาสมรรถภาพ การพัฒนาคุณภาพ และการพัฒนามนุษยภาพ เพื่อให้สามารถผลิตคนที่มีความสมบูรณ์พร้อมทั้งความรู้ ความสามารถ และอุดมด้วยคุณธรรมจริยธรรม เพื่อพร้อมที่เดินทางเข้าสู่การประกอบอาชีพได้อย่างเต็มภาคภูมิ

๒.๖ สรุป

โดยสรุปพระพรหมบัณฑิต (ศ.ดร.ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้นำเสนอแนวคิดการบูรณาการจัดการศึกษา แสดงได้ดังนี้

จุดมุ่งหมายของพุทธปรัชญาการศึกษา

๑. เน้นการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์
๒. พัฒนาโดยการขยายขอบฟ้าแห่งความรู้ โดยให้ที่ครูควรสอนให้ผู้เรียนรู้จักการตกปลาเองคือให้รู้จักศึกษาค้นคว้าหาความรู้ได้ด้วยตนเอง เพื่อการนำไปสู่จุดมุ่งหมายของการพัฒนาการศึกษาให้มีความยั่งยืนต่อไป

องค์ประกอบของพุทธปรัชญาการศึกษา

การพัฒนาการจัดการศึกษาที่พึงประสงค์ ประกอบด้วย ๔ ประการ คือ การศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพ (Learning to know) การศึกษาเพื่อพัฒนาสมรรถภาพ (Learning to do) การศึกษาเพื่อพัฒนาคุณภาพ (Learning to live together) และการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษยภาพ (Learning to be) รวมเรียกว่า จตุสดมภ์ของการศึกษา (Four Pillars of Education)

การจัดการศึกษาตามแนวทางของพุทธปรัชญาการศึกษา

๑. ขั้นตอนแห่งการศึกษา แบ่งเป็น ๓ ขั้น คือ

ขั้นที่หนึ่ง คือ การรับฟังและจดจำข้อมูลที่ได้จากผู้อื่น

ขั้นที่สอง คือ การที่เราปฏิบัติกริยาต่อข้อมูลนั้น ด้วยการคิดพิจารณาอย่างถี่ถ้วน

ขั้นที่สาม คือ เกิดเจตคติต่อเรื่องนั้นว่าดีหรือเลวถ้าเห็นว่าดีก็มีฉันทะ คือ พอใจที่จะทำตามแล้วอุตสาหพยายามจนเกิดทักษะ โดยแนวทางนี้สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ อนุบุพพสิกขา

๒. **บทบาทของครูในการจัดการศึกษา** ครูที่ดีต้องมีทั้งวิชาและจรณะ คือ มีคือความรู้ดี และความประพฤติดี บทบาทของครูอยู่ที่การแนะนำวิธีการ มีสามคำ คือ แนะนำให้ทำ นำให้ดู อยู่ให้เห็น

๓. **วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ** ประกอบด้วยขั้นตอนการรับข้อมูล (สุตมยปัญญา) และการคิดวิเคราะห์ข้อมูล (จินตามยปัญญา) ประกอบด้วยวิธีคิด ๔ แบบ คือ การคิดถูกวิธี การคิดมีระเบียบ การคิดมีเหตุผล และการคิดเป็นกุศล เป็นการคิดที่ต้องใช้วิจารณ์ญาณ มีขั้นตอนของการคิดอย่างแยบคายเพื่อให้ได้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์มากที่สุด

การปฏิรูปการศึกษาตามแนวทางของพุทธปรัชญาการศึกษา

๑. **การปฏิบัติหน้าที่พระธรรมทูตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา** เสนอนโยบาย ๕ ข้อ

ตกลานอกบ้าน หมายถึง การออกไปสอนธรรมนอกวัดเพื่อดึงคนเข้าหาพระศาสนา

ประสานสิบทิศ หมายถึง การรวบรวมคนดีมีฝีมือนอกวัดมาช่วยงานเผยแผ่พระศาสนาที่จัดขึ้น

ผูกมิตรทั่วหล้า หมายถึง การยื่นไมตรีจิตมิตรภาพให้กับคนทุกคน

บริหารปัญญา หมายถึง การศึกษาหาความรู้เพื่อเตรียมตัวให้พร้อมในการเผยแผ่พระศาสนา และการสร้างเครือข่ายแห่งปัญญา

สาธิตาป้อนเหยื่อ หมายถึง การลงมือเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยลีลาการสอนธรรมที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย นั่นคือขึ้นต้นให้ตื่นเต้น เด่นชัดในตอนกลาง ชี้ทางในตอนจบ

๒. **การจัดการศึกษาของโรงเรียนวิถิพุทธ** โรงเรียนวิถิพุทธเป็นโรงเรียนระบบปกติที่สอนวิชาต่าง ๆ เหมือนโรงเรียนทั่วไป แต่นำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการบริหารและการจัดการเรียนการสอน เน้นที่การบูรณาการไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เข้าในหลักสูตรและกิจกรรมต่าง ๆ